

Sociolingüística homogènia i comportaments idiomàtics varis

ANTONI M. BADIA I MARGARIT
Institut d'Estudis Catalans
Universitat de Barcelona

1. PREÀMBUL

Aquest preàmbul té dues parts. La primera, sobre les persones que ens hem reunit per a dur a terme la Jornada. La segona, sobre el tema de treball que hi ha estat escollit.

a) L'Associació que duu el nom dels meus amics reprèn la tasca després de la seva primera experiència dialectològica. Cada any escollim, com a objecte de la jornada d'estudi corresponent, un tema que jo hagi pres en consideració en el decurs de la meua vida. No cal dir que aquesta deferència amical m'afalaga i no em sorprèn de constatar-la. Us ho agraeixo ben de cor. De més a més, el vostre propòsit és que, en el tractament del tema triat, tot mirant enrere, puguem recapitular amb la vista posada endavant, vers on s'orienten avui els objectius i els mètodes de la disciplina elegida. Aquesta manera de procedir ens afecta a tots i deixeu-me dir que a mi d'una manera especial, precisament perquè em sento més lligat a un ahir que passa de seixanta anys que a un demà que em costa d'endevinar com serà. Amb tot, ja ho sabem: no és possible d'edificar sense fonaments. *Nova et vetera*. Cal esperar que entre tots aconseguirem de treballar amb vista al futur, però sense oblidar el passat. M'adono de la responsabilitat que recau sobre meu i faré tot el que podré per correspondre-hi amb honestat i amb dignitat, segur com estic que vosaltres sou els primers a conèixer les meves possibilitats i les meves limitacions. Ben mirat, el tema d'enguany («Cap on va la sociolingüística?») podria crear una situació delicada, perquè, com és sabut, la meua activitat en aquest camp que avui ens uneix ha estat discutida. És possible que justament avui quedin, si no aclarides, almenys justificades, segons quines posicions.

b) Sobre el tema de treball d'avui. Com ha passat respecte a altres disciplines, també la nostra cultura ha tingut una sociolingüística *avant la lettre*. Molts aspectes de les llengües que avui són objecte de la sociolingüística establerta ja eren ob-

jecte d'estudi quan encara no es parlava d'aquesta ciència. Precisament la llengua catalana, per raó de la seva història accidentada, fou més rica en temes i en problemes de sociolingüística que altres llengües que gaudien d'una vida més normal i més corrent. Només cal repassar a grans trets la seva història recent: les batesses sobre l'ortografia del darrer terç del segle XIX; Alcover i el Congrés de 1906; l'Institut d'Estudis Catalans, la normativa i la normalització; la dictadura de 1923 a 1930; el bell esclat de 1932 a 1936, i, més que cap altre esdeveniment, la desfeta de 1939, a la fi de la Guerra Civil. Si la sociolingüística ja tenia prou feina a ocupar-se dels avatars soferts fins a 1936, què no havia de passar amb els tràgics quaranta anys que subsegüiren la fatídica data, així com amb els últims trenta anys de reviscolament, encara no prou satisfactoris? No costa d'imaginar-ho. D'altra banda, per a mi, aquests dos darrers períodes (la postguerra i el retorn a la democràcia) tenen la particularitat que tot s'hi ha anat desenvolupant en el meu vivent, primer essent estudiant i, després, ja docent universitari. Tot plegat ha fet que, malgrat la limitació historicista del meu camp habitual de treball, l'horitzó se m'ampliés amb noves disciplines, una d'elles l'encara entre nosaltres innominada *sociolingüística*, que pràcticament conreàvem segons una visió personal d'història de la llengua. Sí: encara innominada a casa nostra, però no pertot arreu, car a mitjan segle XX havia nascut la sociolingüística efectiva als Estats Units, la qual, vint-i-cinc anys més tard restava estructurada i fruïa d'un prestigi creixent. Les circumstàncies feren, doncs, que la concepció, la creació i els primers passos de la sociolingüística ens trobessin a les trinxeres, per dir-ho d'una manera o altra. Jo continuava divulgant el coneixement de la llengua, defensant-la de la persecució, procurant que recobrés la normalitat perduda. Foren altres els qui m'hi aplicaren el plaent nom de *sociolingüística* i així és com vaig acceptar que jo feia sociolingüística. Una mena de sociolingüística. De fora estant, i a desgrat de la singularitat dels tripijocs (haig de dir «sociolingüístics») de la llengua catalana, ben pocs sociolingüistes se n'adonaren o, si quelcom en saberen, de moment no en feren gaire cas. Hagué d'ésser un sociolingüista que ens coneixia i ens estimava qui posés les coses a lloc. Fou Georg Kremnitz, que avui ens honora amb la seva presència, qui, amb la serenitat d'una reflexió profunda i amb la distància del temps transcorregut, l'any 1979 (exactament quaranta anys després d'acabada la Guerra Civil) ens atribuï el balanç dels estralls d'aquella catàstrofe i l'elaboració d'idees per al futur. En tornaré a parlar al § 7. Ara mateix, però, li haig de fer l'amable retret que fou massa generós amb mi, en fer-me responsable d'una empresa que sempre he volgut compartir amb companys interessats. A parer meu, ha estat profitós per a la llengua malalta que alguns hàgim procurat de combinar la sociolingüística *de facto* (de llarga existència entre nosaltres) i la sociolingüística *de iure* (que, més o menys adoptada aquí d'ençà dels anys seixanta, ens ha permès de renovar els estudis de lingüística també entre nosaltres).

Fetes aquestes consideracions preliminars, vull dir-vos que la present conferència ha estat concebuda a partir de tres introspeccions personals (§ 2, 4 i 9), adreçades a observar sengles trossos de la meua vida en relació amb el tema de la jornada. Exposada cada introspecció, se'n desprèn allò que vaig viure (i com ho vaig viure) en el camp de la sociolingüística (entenent-la en l'accepció més àmplia del mot): *a*) la primera introspecció, sobre la meua relació amb la llengua (§ 2) (i les conseqüències que ha tingut en la meua feina, que alguns titllen de «sociolingüista *amateur*», § 3), i *b*) la segona, sobre la meua aproximació, correcta o discutible, a una sociolingüística *comme il faut* (§ 4) (que tampoc no ha deixat de tenir els seus efectes, § 5, 6, 7). De les dues introspeccions, haig de dir que la segona (la sociolingüística canònica) havia de restar fortament condicionada per la primera (l'aparentment *amateur*). I encara, la meua exposició no es clourà sense *c*) una tercera introspecció (§ 9), que m'ajudarà a recapitular tota la feina feta en aquest terreny (també al § 9).

2. PRIMERA INTROSPECCIÓ. LA MEUA RELACIÓ AMB LA LLENGUA

Ho he explicat més d'una vegada:¹ jo, nascut l'any 1920 i futur lingüista, vaig ésser un dels privilegiats a poder viure la infantesa i l'adolescència en llengua catalana d'una faisó pràcticament exclusiva. En la família, en l'educació i en el medi (cultura, lleure, relacions, etc.), tot s'anà descabdellant en català. No és que no percebéssim la presència d'una altra llengua en la societat (la premsa, llibres, publicitat, converses, etc.), però el seu influx no afectava el nucli més íntim al si del qual adquiríem personalitat i experiència. Val a dir que al centre educatiu on jo em formava, on tota l'activitat es realitzava en català, no deixàvem d'aprendre castellà, per un mínim sentit de la realitat, que tots acceptàvem com a natural i obligat. Àdhuc així, sovint la ingerència del castellà en les nostres coses tenia més aviat un efecte desagradable.² Fixant-nos ara més concretament en l'època del se-

1. Vegeu, entre d'altres, *Anthropos*, 1988, p. 13-14.

2. Deixeu-me evocar el record més antic que conservo de la anormalitat de la llengua que per a mi era la meua «llengua normal». Jo tenia set o vuit anys i el país es trobava sota la dictadura de Primo de Rivera (1923-1930). Jo cursava l'ensenyament primari a la Mútua Escolar Blanquerna, que dirigia Alexandre Galí. Fèiem lectura en veu alta de català i de castellà: els nens i nenes anàvem llegint, per torn i consecutivament, les pàgines d'un llibre que tots teníem i la mestra en vigilava, comentava i corregia la dicció, l'entonació, la comprensió, etc. El llibre de castellà el guardava cadascú en el calaix de les seves coses i cadascú l'agafava per a la lliçó. Ah, però, els llibres de català els teníem sense enquadernar, ens en passaven el plec corresponent a les pàgines del dia i, una vegada acabada la lliçó, en guardaven els plecs empaquetats en uns armariets dels lavabos. Per què, aquests tràfecs? Molt senzill: hom temia la visita d'un inspector d'ensenyament. Calia no oblidar que Alexandre Galí havia estat el director de l'Escola Montessori de la Mancomunitat de Catalunya, la qual fou clausurada de mala manera per la dictadura. A l'escola ens explicaven amb naturalitat les precaucions que havien hagut

gon ensenyament, quan l'ambient compensa i completa allò que hem rebut en família, el veïnatge del castellà ja no podia desfer les formes de viure, de pensar i d'expressar-nos espontàniament en la nostra manera de produir-nos amb la gent. També ens contrariava d'haver d'examinar-nos en castellà a l'institut de segon ensenyament.³ Tanmateix, en els meus anys de batxillerat que ara evoco, allò que més pesava en nosaltres i que ens marcà amb una empremta indeleble, foren la II República espanyola (1931) i l'autonomia de Catalunya (1932). Les coses s'hi feien en català i el català era pertot empès i exaltat. El clima públic es reflectia a la meua escola. En les nostres converses escolars, jo era de «lletres», em sentia atret pel català i la revista *Junior* (que fèiem els alumnes) em publicà un article sobre els orígens de la llengua catalana, tot copiat, és clar, en el qual jo «endevinava» temes i persones que un dia serien el meu pa de cada dia. Tornant a l'època, «[V]aig vibrar amb tot l'entusiasme de què era capaç a l'uníson amb aquella lluna de mel d'un poble que, després de més trenta anys d'expectació activa i esforçada, veia reconegudes bona part de les seves possibilitats de realització. Però ja diuen que les coses bones no duren. El 1939, [a la fi de la Guerra Civil, doncs], el gran castell d'il·lusions s'esfondrà. Passarem d'aquella construcció d'un país i d'una cultura, a la seva destrucció. I a mi em correspongué d'ésser testimoni estupefacte, malgrat que encara no compromès formalment, de l'hecatombe. [El juliol del 1936 encara no feia dos mesos que jo havia complert setze anys]. Això no obstant, a partir d'aleshores em vaig sentir dominat per un compromís profund, que enllaçava amb l'orientació de la meua vida d'abans de la Guerra Civil: la llengua i la cultura catalanes. Però el camí havia d'ésser llarg i penós.»⁴

El contrast entre la Universitat Autònoma del Patronat (1933), de la qual estàvem ben informats els qui aspiràvem a entrar-hi, i la Universitat ideològica del franquisme que ens esperava el 1939, era brutal. No m'hi entretindrè. El ca-

---

de prendre, i feien bé. Ben mirat, però, aquesta mateixa naturalitat —i, és clar, encara més, el fet en si— provocaven que jo comencés de covar dins meu un sentiment especial envers la meua llengua, aquesta llengua que rebia un tracte diferent del que a la mateixa escola (no debades escola catalana) dispensaven a la castellana... M'excuso de dir-vos com encetava aquest fet una rècula de vivències que m'afectaren *in crescendo* durant tota la vida discent (de primària i de batxillerat) i que simplement ens preparaven (a mi i, amb mi, tota la societat catalanoparlant) a viure, a partir de 1939, l'època més dura i més amarga de tota la història de la llengua.

3. La Mútua Escolar Blanquerna no pertanyia a l'Administració pública, i, per tant, les qualificacions que atorgava als alumnes no tenien validesa oficial. Ens examinàvem, dins el concepte que aleshores rebia el nom d'«estudiants lliures», en un institut de segon ensenyament, primer al Jaume Balmes (aleshores, encara instal·lat a l'edifici de la Universitat), després, al Joan Maragall (on conflueixen els carrers de Provença i d'Enric Granados). Això tenia avantatges i inconvenients: el catedràtic de Filosofia era Joaquim Carreras i Artau, que ens rebia molt bé i ens hi examinàvem en català, però un professor de llengua i literatura castellanes, que no tenia gens de simpatia pel català, ens tractava amb duresa i amb un rigor exagerat.

4. *Anthropos*, 1988, p. 13-14.

talà hi era inexistent. I jo, que hi havia entrat per a estudiar-hi, entre d'altres filologies, la catalana! Hi vaig seguir els cursos, molt com un autodidacte, per raó de greus deficiències en el professorat (en gran part, improvisat), i malgrat tot, vaig obtenir còmodament la llicenciatura el juny de 1943. D'altra banda, sense solució de continuïtat, el setembre del mateix any em vaig quedar a la Universitat com a ajudant. I ja no me'n vaig moure més. Ara bé, conscient dels buits que tenia la meva preparació, i aspirant, com era, a la carrera universitària, havia de llegir bibliografia i aprendre metodologia, de manera que em vaig proposar de posar-me jo mateix al nivell que, per a mi, era exigible en un llicenciat que hagués cursat els estudis amb una normalitat que jo no havia conegut. En efecte, els primers anys després de la llicenciatura foren, realment, d'un tancament absolut respecte a activitats que no fossin les estrictament professionals. És cert que el clima polític (el franquisme més dur, inimaginable per a la gent d'avui) i el clima cultural (que, exagerant, si voleu, es reduïa a la revista *Destino*) no donaven per a gaire més, però aquestes limitacions encara m'ajudaven a acomplir el pla projectat: llegir i resumir obres bàsiques, assistir a congressos, preparar publicacions; en fi, les oposicions a càtedra. Sempre amb la dèria de treballar pel país i per la llengua.

Aviat, aprofitant esclatxes que es produïen en els controls polítics d'activitats, vaig començar d'ésser sol·licitat per a fer conferències (autoritzades o no) sobre temes de català, que sempre versaven sobre divulgació lingüística o sobre defensa de la llengua malalta. Això, a la fi dels anys quaranta i començos dels cinquanta, fou per a mi tot un aprenentatge de dedicació a la llengua catalana. Però la veritable pedra de toc la rebria de fronteres enllà. Un bon dia de 1950 vaig rebre una lletra d'Arnald Steiger, professor de la Universitat de Zuric i bon amic meu, que m'invitava a fer una conferència sobre la situació (aleshores actual) de les llengües catalana, gallega i basca a Espanya. Posava, doncs, el dit a la nafra, si més no pel que feia al català. Òbviament si jo acceptava l'oferta, m'arriscava a crear-me dificultats de tipus polític que em podia ben estalviar. Tanmateix, i havent-m'hi pensat molt, vaig assentir. Per raons personals, la conferència havia quedat reduïda a «Katalanisch und Baskisch in Spanien» i jo no hi ocultava, és clar, la política genocida del règim dictatorial. Així, doncs, i malgrat tot, vaig presentar-me a Zuric a fer la conferència. Ara bé, imagineu-vos el meu desconcert en entrar a la sala i veure-hi, asseguts al primer rengle, dos funcionaris del Consolat espanyol que jo coneixia bé, després d'un sojorn meu zuriquès d'un any abans. Acabada la sessió, em saludaren molt amablement, com a bons diplomàtics que eren. El dubte era si no farien arribar a Madrid un informe sobre l'acte. De totes maneres, a l'estranger les coses sempre tenien un altre caire, i no passà res. La situació, emperò, se'm complicà de debò quan Steiger em digué que l'associació organitzadora havia de publicar la meva conferència. Jo ho comprenia bé, però m'hi resistia... A la fi, el

text fou publicat,⁵ però... el seu autor eren tres prudents asteriscs. No em vaig atrevir a posar-hi el meu nom. Vist a la distància de més de mig segle i de tants canvis polítics que hem viscut, l'episodi sembla insignificant i, tot al més, deu inspirar un somriure de comprensió. A mi em féu patir de valent, però em donà forces per a afrontar proves molt més dures que ja pressentia. En suma, la conferència de Zuric em preparava a canalitzar uns comportaments que jo mateix aniria descobrint.

Parlava d'aprenentatge. Heus ací algunes de les conferències alludides. «El cinquantenari de les Normes ortogràfiques» (Orfeo Català, 29 d'abril 1964). «La llengua catalana des de Pompeu Fabra fins a Carles Riba» (Cantonigròs, 18 d'agost 1963, reproduïda a *Serra d'Or*, desembre 1963). «La joventut, de cara a dues cultures» (Fòrum Vergés, 4 de febrer 1964). «El bilingüisme català-castellà» (Museu del Teatre, 28 d'abril 1961). Aquestes conferències foren incloses al llibre *Llengua i cultura als Països Catalans* (1964) i no seran esmentades a la «Bibliografia citada i de referència» de la fi del text present.

Si algú m'hagués demanat de classificar aquests textos, més tost elementals, separant els de lingüística i els de sociolingüística, m'hauria deixat perplex. Tractàvem problemes d'ús de la llengua, però no parlàvem de sociolingüística. Aleshores jo mateix no tenia idees clares sobre la disciplina que duia aquest nom. Penso, per exemple, que la *Fisiognòmica comparada de les llengües catalana i castellana* (text amb el qual jo havia ingressat a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona el 1955, en versió castellana!) i que no deixava de tenir un indubtable to científic, es convertí, suprimides les notes, en un treball de divulgació que fou publicat en català, dividit en dos capítols: «El català, entre Galloromània i Ibero-romània» i «Català i castellà», inclosos en el citat llibre *Llengua i cultura als Països Catalans* (1964). On els posaria, en la classificació? I així, amb bon nombre de treballs dels anys cinquanta i seixanta. El que em preocupava de debò era difondre notícies sobre el català i defensar atributs i possibilitats que li eren negats. A poc a poc, i sense amoïnar-m'hi massa, em vaig anar creant un «qualificatiu mental» que comprenia «descripció de la llengua», «comparació amb el castellà», «història recent», «llengua oprimida», «condicionaments sociològics», «llengua i ensenyament», «nivells de llengua» i uns quants factors més que no detallo, però que són fàcils d'imaginar, i que emplenaven articles i més articles meus. Amb la difusió i la popularitat que tots ells assolien (i perdoneu la immodèstia), el diàleg amb els lectors semblava assegurat, i jo assolía un dels meus objectius. Que jo feia sociolingüística? Que feia «sociolingüística barata»? Les respostes no m'interessaven gaire: jo assolía un dels meus objectius i ja en tenia prou amb això.

5. Aparegué a la revista *Hesperia*, núm. 6-7, Zuric, 1951, p. 58-78.

3. LES MEVES «AVENTURES (SOCIOLINGÜÍSTIQUES)» SOBRE LA LLENGUA CATALANA

M'he entretingut a fer una llista d'un bon nombre de treballs meus sobre la situació i la problemàtica de la llengua catalana, publicats des de l'acabament de la Guerra Civil (1939) fins en aquesta tardor de 2005, que ompliran el paràgraf que ara inicio. Són, de moment, conferències i articles, gèneres que, després de la dictadura (1975) foren ampliat amb intervencions en polèmiques, entrevistes (i semblants) i que versaven sobre grans qüestions, com el tracte degut a la llengua (oficial o cooficial), la discutida unitat de la llengua, els seus nivells d'ús, el seu ensenyament, la seva presumpta o dubtosa esperança de vida, i tants d'altres a què han donat lloc els parers encontrats que han sorgit sobre la seva fermesa o la seva feblesa com a llengua. Només deixo al marge no pocs textos breus, també fets públics, molt puntuals, de contingut poc substancials i sovint reiteratius respectes a d'altres que ja figuren ací i que, per tant, serien redundants. La llista que insereixo és un testimoni fefaent d'una llengua que, presa de dificultats quasi moridores, lluita sense descans per subsistir i jugar el paper que li correspon en la història universal de la cultura. Són treballs 1) que han contribuït a fer conèixer i a divulgar la situació de la llengua catalana pertot arreu, 2) que han reforçat la moral de catalanòfons cultes i responsables i 3) que han estat presos en consideració per especialistes de dins i de fora dels nostres confins. M'he permès de barrejar-hi textos sobre altres grans temes (per exemple: l'obra de Pompeu Fabra, els Congressos sobre la llengua catalana de 1906 i de 1986, la immigració dels anys seixanta, congressos o reunions de sociolingüística i semblants), en els quals directament o indirecta es planteja la problemàtica de la llengua. Tots aquests textos no seran presentats per ordre temàtic, sinó cronològic (a partir dels que he citat al § 2), per tal com així recullo les modificacions que adopta el metallenguatge en el pas de la dictadura a la democràcia. Molts d'ells foren recollits en uns quants llibres meus (als quals em refereixo mitjançant les lletres majúscules que els assigno) i que enumero en això que segueix:⁶

- A *Llengua i cultura als Països Catalans*. Barcelona, 1964. Edicions 62. Diver-
ses edicions.
- B *La llengua catalana ahir i avui*, ed. per Maria Cardús. Barcelona, 1973.
Curial.
- C *Ciència i passió dins la cultura catalana*. Barcelona, 1977. Publicacions de
l'Abadia de Montserrat (= PAM).
- D *Llengua i societat. Etapes de la normalització*. Barcelona, 1982. Indesinenter.

6. Per una banda, senyalo les referències bibliogràfiques d'aquests llibres amb lletres majúscules: A, B, C, D, E, F, G, H i, per l'altra, en la menció dels treballs que hi foren reproduïts també figura la lletra majúscula del llibre que els conté. No cal dir que els articles i conferències esmentats als § 3 i 5 ja no els torno a transcriure en la bibliografia que ara enceto.

- E *Llengua i poder. Textos de sociolingüística catalana*. Barcelona, 1986. Laia.
 F *La llengua catalana: un procés multiseccular*, Barcelona, 1988, Anthropos.
 G *Apologia i vindicació de la llengua catalana*. València, 2004. «Biblioteca Lingüística Catalana».
 H *Moments clau de la història de la llengua catalana* València, 2004. Universitat de València.

Publicacions sobre la situació i l'ús de la llengua produïdes entre 1964 i 2005 (no incorporades a la «Bibliografia citada i de referència» que es troba a la fi del text)

«Cinquantenari de les Normes Ortogràfiques», *Llibre de l'any 1963*. Barcelona, 1964 (reproduït al llibre B).

«Some Aspects of Bilingualism among Cultured People in Catalonia», *Proceedings of the Ninth International Congress of Linguists, Cambridge, Mass. 1962*, la Haia, 1964, p. 366-373 (repr., en versió catalana, al llibre A).

«[La litúrgia] En la llengua del poble», *Serra d'Or*, febrer 1965 (repr. a B).

«La integració idiomàtica i cultural dels immigrants. Reflexions, fets, plans», *Qüestions de vida cristiana*, núm. 31: «La immigració», Montserrat, 1966, p. 91-103.

«La litúrgia en llengua popular a Catalunya», *II Congrés Litúrgic de Montserrat (1965)*, II, Montserrat, 1967, p. 211-223 (repr. a B i a G).

«Moments crucials en la vida i en l'obra de Mestre Fabra», *Tele/Estel*, núm. 79, 19 gener 1968, p. 16-17 (repr. a B).

«Los tres factores de la reforma lingüística del catalán», *Destino*, núm. 1586, 24 febrer 1968, p. 18-21 (repr., en versió catalana, a B).

«Où en sont les études sur la langue catalane», *XI Congreso Internacional de Lingüística y Filología Románicas. Madrid 1965. Actas*, publ. por Antonio Quilis..., I, Madrid, 1968, p. 45-101.

«Fabra davant els mots nous», *Serra d'Or*, abril 1968 (repr. a B).

«Pompeu Fabra, signe d'unitat», *Plançó*, octubre-desembre 1968 (i més difós, encara) (també repr. a B i a H).

«Els verbs *entregar* i *lliurar*: de la Comissió de textos litúrgics a la història i a l'estructura de la llengua», *Serra d'Or*, juny 1969 (repr. a B).

«Sociologia del pretèrit simple en el català de Barcelona», *Ibero-romania*, I, 4, desembre 1969, p. 273-298.

«Situación actual de los estudios de lengua y literatura catalanas» (en col·laboració amb J. Massot i J. Molas), *Norte, Revista Hispánica de Amsterdam*, XI, 1970, p. 1-66.

«A. M. B. i M., amb la llengua i la Universitat dels catalans», [Entrevista feta per] Baltasar Porcel, *Serra d'Or*, juny 1970.

«Discurs del President del Consistori [dels Jocs Florals de la Llengua Catala-

na, Bruxelles 1971], Prof. A. M. B. i M.», *Ressorgiment*, Buenos Aires, núm. 665, desembre 1971, i *Xaloc*, Mèxic, núm. 47, febrer 1972 (repr. a B).

«El futuro de las lenguas minoritarias», *Primer Simposio de Prospectiva*, Barcelona, 17-20 maig 1974. Constituïa el text bàsic per a la discussió i només fou distribuït als participants en versió mecanografiada (repr., en versió catalana, a D).

«Requisits per a una llengua de cultura», *Avui*, 12 setembre 1976 (repr. a H).

«Llengua. Per l'ús oficial del català», *Catalunya 1976. Llibre de l'any*, Barcelona, 1977, p. 17-30 (repr. a G).

«Antoni M. Alcover: unitat i diversitat de la llengua», *Serra d'Or*, juny 1977 (repr. a E i a H).

«Las lenguas vernáculas en España. Cataluña» [Informe]. *El Magisterio Español*, Madrid, año 113, 14 diciembre 1979. Versió catalana d'unes declaracions (a Menchu Rey). Entrevista paral·lela a l'efectuada en altres territoris d'Espanya on hi ha una altra llengua no estatal (repr., en versió catalana, a D).

«Actituds populars davant el purisme idiomàtic», *Estudis Universitaris Catalans*, xxiii, 1979 [= Miscel·lània Ramon Aramon i Serra], I, p. 27-37. (repr. a D).

«Llengua i immigració: de la dictadura a la situació actual». Ponència que, seguida de la de Francesc Vallverdú sobre la normalització, constituï la part lingüística de les «Jornades sobre Immigració» (Barcelona, novembre 1979), Fundació Jaume Bofill. Aparegué dins el volum *Immigració i reconstrucció nacional a Catalunya*, Barcelona, 1980, p. 59-73 (repr. a D).

«Present i futur de la llengua catalana / Présent et avenir de la langue catalane», *Actes, XVIè Congrès Internacional de Lingüística i Filologia Romàniques*, a cura d'Aina Moll, I, Palma de Mallorca, 1982, p. 145-149 (repr. a E).

«La llengua catalana: avancem o retrocedim?», *Avui*, 23 abril 1982.

«Lo importante no es el nombre de la lengua catalana, sino el respeto a la unidad lingüística», [entrevista por Manuel Muñoz en] *El País*, Madrid, 29 abril 1982 (repr. a G).

«En el cinquantenari de les Normes de Castelló», *Saó*, València, desembre 1982 (repr. a G).

«El cuestionado destino de la lengua catalana, 1: Los contenidos», *El País*, 23 març 1983; «2: Las actitudes», *El País*, 24 març 1983 (repr. en versió catalana, a E, p. 263-270: «Reflexió sobre la llengua catalana els anys vuitanta»).

«¿Existe la lengua valenciana?», *El País*, 16 octubre 1983 (repr., en versió catalana, a E i a G).

«Confianza en el futuro del catalán». *El País*, 14 desembre 1984 (repr., en versió catalana., a E, p. 271-275: «La llengua catalana de cara a demà»).

«La lengua catalana, hoy: situación y problemática», *Ya*, Madrid, 9 febrer 1985.

«Els esforços per la normalització del català», *El temps del modernisme* [conferències al CIC de Terrassa], PAM, 1985, p. 55-66 (repr. a G).

«Présentation [de la Table Ronde] La sociolinguistique et les langues romanes», *Actes du XVIIème Congrès Intern. de Ling. et Philol. Romanes (Aix-en-Provence 1983)*, vol. 5, Ais de Provença, 1984, p. 283-288.

«La llengua de tots», *Avui*, 24 març 1985 (repr. a G).

«Diagnòstic de la llengua catalana, 2: Entrevista per Joan Tudela, *El Món*, núm. 157, 26 abril 1985 (repr. a *El futur del català*, per Joan Tudela, Barcelona, 1986, p. 29-34).

«La catalanística nord-americana i la situació sociolingüística del català», *Actes del IV Colloqui d'Estudis Catalans a Nord-amèrica (Washington DC, 1984)*, PAM, 1985, p. 13-23.

«Del 1906 al 1986, paral·lelismes entre dos congressos singulars», *El País*, 4 maig 1986.

«El balance del Congrès es positivo, aunque ha confirmado la situación deficitaria del catalán», per R. M. Piñol, *La Vanguardia*, 13 maig 1986.

«Badia desea la colaboración catalana, balear y valenciana. El II Congrès propone un ente para impulsar la normalización del catalán», per R. M. Piñol, *La Vanguardia*, 18 setembre 1986 (repr. a G).

«La llengua catalana a revisió. Entre les institucions i les persones» [= Discurs de clausura del Congrès], *Serra d'Or*, octubre 1986 (repr. al vol. I de les [*Actes del II Congrès Internacional de la Llengua Catalana:*] *Convocatòria - Inauguració - Clausura - Conclusiones - Congressistes*, Barcelona, 1987, p. 57-62) (repr. a G). El volum de les *Actes* també conté el discurs fet a l'acte d'inauguració del Congrès (Palma, 30 abril 1986), p. 49-52.

«Cara i creu del Segon Congrès Internacional de la Llengua Catalana», *Revista de Catalunya*, núm. 3, desembre 1986, p. 169-175. Cf. «Der II. Congrès International de la Llengua Catalana von 1986: Pro und Contra» (en col·laboració amb Christine Bierbach), *Zeitschrift für Katalanistik / Revista d'Estudis Catalans*, Frankfurt am Main, vol. 1 (1988), p. 210-218.

«The Catalan Language», *Catalonia. Culture* [en anglès, en francès, en castellà i en català], gener 1987, núm. 1, p. 4-5. Barcelona, Centre UNESCO de Catalunya (repr., en versió catalana, a *Casa Nostra*, núm. 60, maig-agost 1989, p. 4-5, Ginebra, i, en versió lliure alemanya, a *Hispanorama*, núm. 57, març 1991, p. 24-25).

«La llengua, signe de contradicció», *Avui*, 25 febrer 1987.

«El difícil diálogo de las lenguas», *Saber / Leer* [Madrid, Fundación Juan March], núm. 7, agost-setembre 1987, p. 8-9 (repr. a G).

«Enric Prat de la Riba i la llengua catalana», *Annals-3*, Casa-Museu Prat de la Riba, Castellterçol, 1987, p. 17 (53)–27 (63) (repr. a H)..

«La lengua catalana en la actualidad», *Cuenta y Razón*, núm. 36, Madrid, abril-maig 1988 [«Cataluña: Mil años»], p. 63-68 (repr. a G).

«Als 75 anys de les Normes Ortogràfiques», *La Vanguardia*, 18 octubre 1988.

«Quin català? La llengua a la premsa, la ràdio i la televisió», *Serra d'Or*, gener 1989 (repr. a G).

«Pròleg» [al fascicle] *Català, llengua europea* (en català, en francès, en anglès, en alemany, en italià i en castellà). Barcelona, 1989. Cercles de Normalització i Crida a la Solidaritat. El pròleg ocupa les p. 2-15.

«Problemàtica de la llengua catalana avui», *Contrapunt*, núm. 3, La Garriga, primavera 1989, p. 18-21.

«Pròleg» al *Llibre blanc sobre la unitat de la llengua catalana*, Barcelona, 1989, Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana, p. 5-7.

«Sobre el futur de la llengua catalana», *Diari de Barcelona*, 17 febrer 1990.

«Presència internacional de la llengua catalana», *Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1986)*, VIII, Àrea: «Història de la llengua», València, 1989, p. 3-18.

«Pròleg» [al llibre] *El debat del català a l'Aragó (1983-1987)*, per José R. Bada Panillo, Calaceit, 1990. El pròleg ocupa les p. 7-10 (el 1991 el llibre apareix en versió castellana i el pròleg, hi és en ambdues llengües) (repr. a G, p. 199-201: «Sobre el debat del català a l'Aragó»).

«Una defensa popular de la llengua catalana», dins *Per Robert Lafont. Estudis oferts a Robert Lafont per sos col·legas e amics*, Montpeller, 1990, Centre d'Estudis Occitans, p. 9-16.

«La normativa lingüística i els mitjans de comunicació», *Revista de Catalunya*, núm. 46, novembre 1990, p. 3-6.

«La llengua catalana fora dels seus confins», *Cultura*, núm. 18, desembre 1990, Barcelona (Generalitat de Catalunya), p. 28-29.

«Controvertida llengua. L'opinió dels experts», *Capçalera*, Revista del Col·legi de Periodistes de Catalunya, Barcelona, núm. 19, febrer 1991.

«La normativa de la llengua catalana. Principis, maneres i responsabilitats», *Revista de Catalunya*, Barcelona, núm. 52, maig 1991, p. 3-8 (repr. a H).

«Llengua i poder», dins *Processos de normalització lingüística: l'extensió d'ús social i la normativització* (a cura de J. Martí i Castell), Barcelona, 1991, Columna, p. 65-93 (repr. a G).

«Una reunió encoratjadora. L'Institut d'Estudis Catalans i els escriptors», *Serra d'Or*, gener 1992.

«L'Institut d'Estudis Catalans i els professionals de la llengua», *Avui*, 5 maig 1992.

«L'Institut d'Estudis Catalans i la proposta de català oral estàndard», *Treballs de Sociolingüística Catalana*, València, 1991, núm. 9, p. 132-133.

«El futur del català», *Treballs de Sociolingüística Catalana*, València, 1991, núm. 9, p. 140.

«[Unes normes per a tots]. Importància d'una normativa gramatical comuna a tot el domini lingüístic», *Levante. El Mercantil Valenciano* (14 juny 1992). L'article fou incorporat, amb tots els que commemoraven les Normes de Castelló, a *Les Normes de Castelló. Una reflexió col·lectiva seixanta anys després*, a cura de Joan Andreu i Bellés i Francesc Pérez i Moragón, Castelló, 1993 i hi ocupa les p. 40-44 (repr. a G).

«Propostes per a la llengua del futur: 2) Quant a la mateixa llengua», *Actes del VIè Col·loqui d'Estudis Catalans a Nord-amèrica, Vancouver 1990*, PAM, 1992, p. 27-36.

«La lliçó de la Catalunya Nord», dins *Qui sem els catalans del Nord / Qui són els catalans del Nord?*, Perpinyà, 1992, p. 7-8 (repr. a G).

«On va el català? 10 anys de normalització lingüística». *Revista Cruïlla, Actualitat i Alternatives*, núm. 10, maig de 1993, p. 22-24. Barcelona.

«El Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana com a precedent de la normativa composicional», *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes*, xxvii (1993) (= *Miscel·lània Jordi Carbonell*, 6), PAM, 1993, p. 171-185 (repr. a H).

«Presentació del Llibre Blanc sobre la unitat de la llengua catalana», *Actes del Novè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, Alacant / Elx, 9-14 setembre 1991*, iii, PAM, 1993, p. 439-444 (repr. a G).

«A. M. B. i M.: la fidelitat d'una vocació», per Zeneida Sardà, *Serra d'Or*, setembre 1995.

«Por favor, un poco de seriedad», *El País*, 11 octubre 1995 (repr., a G).

«Cinc actituds envers la llengua», *Avui*, 4 novembre 1995. Del discurs de gràcies per la concessió del Premi d'Honor de la Fundació Jaume I (avui Fundació Lluís Carulla), en la sessió del 19 d'octubre de 1995. El text íntegre del discurs fou publicat a la Nadala de la Fundació: *Il·lustradors a Catalunya (1841-1939)*. Barcelona, 1995, p. 98-100.

«Estarà amenaçada la llengua d'aquí a 20 anys?» Dins el dossier «Com serà el món d'aquí a 20 anys?». Suplement del diari *Avui*, 23 abril 1996.

«Presentació» [del llibre] *Control lingüístic o caos*, de Vicent Pitarch. Alzira, 1996, p. 9-14.

«La llengua, una qüestió urgent (1913-1995)», *Avui*, 18 juny 1997.

[Resum de la ponència sobre l'àmbit de *Llengua*, dins] «20 anys del Congrés de Cultura Catalana», *Butlletí de la Fundació Congrés de Cultura Catalana*, núm. 18, any 1997, p. 5-6.

[Col·laboració a l'obra] *De les idees als fets. Reflexions al cap de 20 anys del Congrés de Cultura Catalana*. Barcelona, 1999. Conté: «Àmbit I: Llengua», per A. M. B. i M., p. 1-13.

«Llengua catalana: dos caras de una medalla», *Saber / Leer*, núm. 158, octubre 2002, p. 10-11. [A propòsit de l'*Enciclopèdia de la llengua catalana* d'Edicions 62, Barcelona, 2001].

«La llengua catalana, moribunda o envejada?, *Avui*, 8 maig 2003.

«Discurs de gràcies en rebre el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes 2003»: 1) *El Temps*, 10-16 juny 2003; 2) *Lletres del Grup del Llibre*, juliol-agost 2003, i 3) *Serra d'Or*, setembre 2003.

«El català hauria de ser en el futur l'única llengua de Catalunya». Entrevista per Carles López, *El Periódico de Catalunya*, 11 abril 2004 (doblat al castellà en l'edició en aquesta llengua).

«L'Institut Ramon Llull: consciència política i consciència nacional», *Avui*, 17 juny 2004.

«El món de la cultura opina [sobre el dictamen de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua del 9 de febrer de 2005]», *El Temps*, 19/21 febrer 2005.

«Pompeu Fabra, entre el país i la llengua». [Introducció a les] *Obres completes* [de] Pompeu Fabra, a cura de Jordi Mir i Joan Solà. Vol. I: *Gramàtiques de 1891, 1898, 1912*. Barcelona, València i Palma, 2005. El text d'A. M. B, i M. hi ocupa les p. 23-53.

A tots els treballs que formen la llista precedent, prego el lector d'afegir-hi els que seran esmentats més avall (primera part del § 5), amb els quals jo cercava una metodologia més acurada per la meua part. Penso en el procés que m'aproximà a la sociolingüística en un sentit més estricte i que havia d'atènyer el seu nivell més alt en els temes que tractaré als paràgrafs 5, 6 i 7. Aquests treballs, citats al § 5, tampoc no figuren a la «Bibliografia citada i de referència» que es troba a la fi del text present (tret d'un cas excepcional).

4. SEGONA INTROSPECCIÓ. LA MEVA APROXIMACIÓ A LA SOCIOLINGÜÍSTICA

Abans he dit que, feta una introspecció sobre la meua relació amb la llengua (§ 2) i les seves llargues seqüeles, que acabo de classificar i detallar, § 3), en faria una altra, sobre la meua aproximació a la sociolingüística (que ara enceto i que també tindrà els seus efectes, § 5, 6 i 7). M'hi aproximo a través de quatre consideracions.

a) *Entorn de la definició i la delimitació de la sociolingüística*. D'entrada voldria cridar l'atenció sobre un fet extern, però significatiu: en contrast amb el pes remarcable que avui té la sociolingüística entre les ciències del llenguatge, en realitat és un dels camps més mal definits, més vastos i menys acotats dels estudis moderns de disciplines afins. Qui, de fora estant, cerca d'adquirir-ne unes primeres nocions al diccionari, queda defraudat. N'hi haurà prou de repassar les definicions que en dóna el diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans (DIEC), que solen ésser més entenedores i més orientadores que les dels tractats universitaris i dels vocabularis especialitzats. Si, doncs, després de comprovar que el DIEC conté uns

quants termes de gramàtica tradicional, d'estructuralisme i de generativisme, el nostre interessat vol fer una prova semblant amb els termes bàsics de sociolingüística, trobarà les següents definicions (central i de remissió):

— *sociolingüística*, 'disciplina que estudia les *interaccions* entre la llengua i el medi social (especialment la *covariació* entre fets lingüístics i fets socials)';

— *interacció*, 'acció o influència mútua o recíproca'; 'procés social a través del qual els individus i els grups actuen, s'identifiquen, es comuniquen i reaccionen en relació els uns amb els altres';

— *covariació* (no és al DIEC);

— *variació*, 'fenomen pel qual una llengua és diferent, segons l'època, el lloc i el grup social que la parla'.

Afegiré que, a moltes reunions serioses de sociolingüística (àdhuc en reunions d'alt nivell), em sorprenia de veure reiteradament a l'ordre del dia punts com «límits de la sociolingüística» (o semblants), cosa que indicava que els mateixos primers responsables de la matèria no estaven segurs dels seus continguts. I això, durant anys.

Si ens atenim a aquestes febles definicions i insegures delimitacions, és evident que no em mancava raó quan, en la meua eufòria sociolingüística dels anys seixanta i setanta, m'exclamava una vegada i altra, dient (gairebé cridant): «Què no és sociolingüística?». Duent les coses a l'extrem, resultava que només deixaria d'ésser sociolingüística l'anàlisi estricta i desconnectada del fet lingüístic, tractat en ell mateix. Així, doncs, al lllindar d'una jornada de sociolingüística, no ens perdrem, embolcallats per les ambigüitats i les incerteses? Evidentment, no. Podem estar ben tranquils, per tal com avui ens apleguem sociolingüistes de moltes menes i tots, moguts per aclarir dubtes, per auscultar el cos social, per precisar objectius i per afinar mètodes, i seria absurd de creure que treballarem en va.

b) *L'atracció de la sociolingüística*. No m'entretindré a comentar una cosa tan òbvia: qualsevol fet de llengua en si (com, per exemple, la pronunciació d'uns temps verbals amb consonant velar: *sapiguent* per *sabent*) suscita un interès que podríem anomenar «exclusivament lingüístic»; en canvi la relació d'aquest fet amb un nivell d'ús (caracteritza un llenguatge vulgar) o amb una modalitat geogràfica (és propi de tals comarques) o amb d'altres precisions comparables, hi afegeix uns aspectes humans que acaparen l'atenció de qui es troba embolicat en tot el conjunt (sociolingüístic) que s'ha posat en marxa partint d'aquell simple fet de llengua (només lingüístic). Per això la sociolingüística converteix molts simples afeccionats a qüestions de llenguatge en sociolingüistes amateurs o en veritables sociolingüistes. Per això, amb més raó encara, hi estan sobretot predisposats els lingüistes que, al cap i a la fi, coneixen bé els fets nus de llengua. Per això probablement la sociolingüística m'atragué ben aviat a mi mateix, quan jo creia que només m'havia format com a lingüista, quan només com a lingüista estava ja actuant

(de professor novell o de modest investigador), i quan jo ja vivia preocupat per la trista situació de la meua llengua, cruelment perseguida el 1939, ja mesos abans d'ingressar jo a la Universitat (on només em parlarien de lingüística).

c) *La llengua catalana, objectiu predilecte de la sociolingüística*. No costa d'explicar ni costa d'entendre que la llengua catalana atregui amb força l'interès de la sociolingüística. Abans (§ 1) deia que tots els avatars, positius i negatius, viscuts pel català des de la fi del segle XIX fins avui forneixen dades, situacions i desenllaços que per força havien de captivar els sociolingüistes que s'hi acosten. He dit manta vegada que la llengua catalana és com una moneda de dues cares: l'anvers ens presenta una moderna llengua de cultura, indefinidament apta, que pot ésser arreglerada amb qualsevol altra llengua normal; però el revers ens mostra una llengua amenaçada per poderosos factors negatius que poden arribar a fer témer per la seva sort. No ha de cridar l'atenció de la sociolingüística el secret de la seva pervivència? Pot romandre-hi indiferent una ciència que, com dèiem unes ratlles més amunt, s'ocupa de les «interaccions entre la llengua i el medi social»? Tot acumula dades d'interès per a comprendre les vicissituds de la llengua catalana, que ensopega i cau, sovint amb caigudes greus, sense, però, que mai l'hagi colpit una caiguda mortal de necessitat, de manera que sempre se sent preparada per a afrontar la inevitable trompassada següent. Tot el que diem explica que tan sovint hàgim sentit, de boca dels ínclits especialistes en la matèria, començant pel mestre Joshua Fishman, que «el català constitueix un cas únic en la sociolingüística universal». A aquesta frase, que jo no sé mai si entendre com un elogi, un compliment o una constatació, acostumo de respondre'ls: «Què més voldríem, els catalanoparlants, que no ésser una mostra tan atraient per a una ciència, i poder menar una vida com la que menen les altres llengües normals i corrents!»

d) *La sociolingüística, disciplina científica congrua*. Com vaig introduir-me en la sociolingüística? Fins ací he parlat a) de la meua predisposició a ocupar-me de la llengua malalta (un estat d'esperit que em venia de la infantesa i de l'adolescència i que s'acresqué fora mesura a partir de 1939), i b) de l'ambigüitat amb la qual jo tendia a confondre dos conceptes diferents (l'un: 'lingüística catalana', après i professionalitzat com a disciplina universitària; l'altre: 'vindicació i guariment del català', tractat per mi com a *amateur*) en un sol concepte: 'la llengua catalana'. Si dels dos conceptes en feia un de sol, i jo era un universitari, no podia desentendre'm de la disciplina anomenada *sociolingüística*. M'ho havia plantejat seriosament, però la veritat és que no trobava l'hora de rompre el glaç. Em veia periòdicament amb Francesc Vallverdú i amb altres col·legues que se n'ocupaven, canviàvem impressions, però jo no en treia gran cosa. En aquest sentit, em fou molt profitós i orientador de passar l'any acadèmic 1961-1962 a Georgetown University (Washington DC), com a *visiting professor*. Se m'hi ampliaren els punts de vista. Allí vaig simultaniejar cursos de matèries diacrònica i sincrònica i vaig as-

sistir a la reunió anual de fi d'any de la Modern Language Association (MLA) (Chicago, 1961), en la qual vaig exposar una comunicació titulada «Tres problemes del català d'avui» (tots tres d'indole sociolingüística).⁷ Allí, molt especialment, vaig llegir el famós llibre *Languages in contact* d'Uriel Weinreich (1953), un dels fermes puntals d'una ciència en procés d'estructuració. El fet que l'autor hi estudiés l'aculturació de porto-riquenys i italians establerts a Nova York suggeria *mutatis mutandis* la problemàtica dels nostres immigrants dels anys seixanta. Per fi, abans de retornar a Barcelona des de Washington, encara vaig poder enviar una modesta comunicació al IX Congrés Internacional de Lingüistes (celebrat a l'agost de 1962 a Cambridge, Massachusetts),⁸ que hi fou llegida per un col·lega de Georgetown (perquè jo ja tornava a ésser a Barcelona). Vaig tornar dels Estats Units amb el propòsit de no restar indiferent a activitats més acostades al camp de la sociolingüística, que serien els resultats de la meva segona introspecció i que exposaré a continuació (§ 5, 6 i 7).

5. EL GRUP CATALÀ DE SOCIOLINGÜÍSTICA (1973) I EL CONGRÉS DE SOCIOLOGIA DE TORONTO (1974)

Sí, alguna cosa faria en aquest terreny. Confesso que, aleshores (a començos dels anys seixanta), per a mi la sociolingüística era, si voleu, una temptació, una escapatòria personal més aviat de caràcter conjuntural i de mena política. Sempre el malson de la Guerra Civil i la crítica situació de la llengua perseguida! Ara bé, per més que fos predominantment un sentiment, la voluntat de treballar per la llengua no m'havia d'impedir de fer-ho acudint a les vies més o menys professionals d'enfocar el tema. D'una manera o altra havia d'acostar-m'hi, per a treballar amb més profit. Ho repartiré en tres paràgrafs (encara que sigui sense respectar l'ordre cronològic): *a*) ara (§ 5) i fins al Grup Català de Sociolingüística (1973) i el Congrés de Toronto (1974); *b*) després (§ 6), entorn de la meva enquesta sobre la «llengua dels barcelonins» (1964) i, *c*) per fi (§ 7), com a participant en el debat sobre el «conflicte lingüístic» de Perpinyà (1977). De moment, vaig reprendre la línia d'allò que he anomenat les meves «aventures sociolingüístiques» (§ 3), que era la manera més senzilla d'apropar-me a la nova disciplina, però procurant d'eleva-ne el nivell expositiu i fent-ne uns textos de to universitari. El 1964 havia

7. Els tres problemes eren: 1) la insuficiència dels mitjans d'ensenyament i de difusió; 2) la immigració massiva de gent no catalanes, i 3) la distància entre llengua literària i llengua col·loquial. Aquesta comunicació, exposada en francès, fou inclosa en català al llibre *Llengua i cultura als Països Catalans* (A).

8. Títol de la comunicació: «Some aspects of bilingualism among cultured people in Catalonia». Se'n troba així mateix una versió catalana parcial al llibre *Llengua i cultura als Països Catalans* (A), sota el títol «Nota sobre el castellà parlat per catalans».

aparegut el meu llibret *Llengua i cultura als Països Catalans*, tantes vegades citat aquí, i una anàlisi detinguda del seu contingut m'ajudà a establir uns criteris selectius. També, partint de la llunyana (però no oblidada) experiència de Zuric (1950) (§ 2), vaig decidir d'aprofitar les ocasions que se'm presentessin per a difondre el tema de la llengua catalana fora dels seus confins.

Assaigs de (o relacionats amb la) sociolingüística produïts entre 1968 i 2005 (tampoc no figuren a la «Bibliografia citada i de referència» que es troba a la fi del text)

La primera avinentesa fou apropiada i solemne. Era el col·loqui «La linguistique catalane» (Estrasburg, abril de 1968), origen remot de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (AILLC). En la conferència «Le catalan aujourd'hui» (que cloïa el Col·loqui) vaig explicar què havien perdut l'any 1939 la llengua i la cultura catalanes i què n'estaven recobrant. Els qui hi érem no oblidarem mai l'eloqüent silenci que seguí la conferència, que ningú no gosava trencar. Dies després m'escriví una col·lega i amiga (Gret Schib) que, en escoltar-la, no havia pogut aturar les llàgrimes, etc. (Naturalment, en aquest report, no parlaré dels continguts dels meus treballs, si no ho exigeix algun aspecte de metodologia, i m'excuso d'haver-hi fet ara una al·lusió que, emperò, tampoc no m'he atrevit a passar per alt.) El volum d'actes del col·loqui, amb el mateix títol de l'enunciat (*La linguistique catalane*) fou publicat, a cura d'A. M. Badia i Margarit i Georges Straka, a París el 1973 (el capítol «Le catalan aujourd'hui» fou repr., en versió catalana, al llibre E, p. 49-129: «La normalització: auge, desfeta i recobriment»).

La *Revue de Linguistique Romane* (òrgan de l'entitat del mateix nom: Société de Linguistique Romane), per més que no fos gaire propensa a inserir textos de la sociolingüística pròpiament dita, em publicà (vol. 36, núm. 143-144, juliol-desembre de 1972) «Langue et société dans le domaine linguistique catalan, notamment à Barcelone», d'una quarantena de pàgines (exactament, p. 263-304).

«Lenguas en contacto: bilingüismo, diglosia, lenguas en convivencia (con especial aplicación al catalán)». Conferència feta a Madrid el 3 d'abril 1974, publicada dins *Comunicación y lenguaje*, coord. por Rafael Lapesa, Madrid, 1977, Karpós, p. 107-133 (repr. en versió catalana a D, p. 39-68: «Contacte de llengües»).

«Panorama sociolingüístic dels nostres dies». Contribució a la taula rodona sobre les llengües romàniques no estatals, que tingué lloc en el decurs del Congrés de Romanística de Nàpols (1974). El text, redactat i exposat en francès, fou publicat amb el títol «Panorama socio-linguistique du catalan contemporain», dins *XIV Congresso Internazionale di Linguistica e Filologia Romanza, Napoli, 15-20 aprile 1974. Atti*, I. Volum a cura d'Alberto Varvaro, Nàpols, 1978, p. 235-248 (repr., en versió catalana, a D).

«Llengües escapçades». Text d'una conferència feta en francès a la Universitat de Ginebra el 28 novembre 1975, sota els auspicis de l'associació Casa Nostra. El títol n'era: «Les langues coupées. Une situation générale, vue de l'angle du catalan». El text romangué inèdit, però finalment fou publicat, en versió catalana, a D.

«Avatars de la llengua catalana durant els darrers cinquanta anys». Comunicació feta en castellà el 25 febrer 1977, a Augsburg, durant la primera reunió de la novella Associació dels Hispanistes Alemanys, que tingué lloc els dies 25 i 26 de febrer del dit any 1977. Aparegué sota el títol «Evolución, condicionamientos y situación de la lengua catalana en la actualidad (1931-1977)», dins els *Referate der 1. Wissenschaftlichen Tagung des Deutschen Hispanistenverbands. Augsburg, 25-26 Febr. 1977*. Editors: Günther Haensch i Reinhold Werner. Universität Augsburg, 1978, p. 9-80. Edició limitada als participants a la reunió, no fou difosa al públic. Tanmateix, aparegué, en versió catalana, a D.

«Presentació de la cultura catalana moderna». Conferència feta a París, a propòsit del Congrés de Cultura Catalana, sota el títol «La culture catalane moderne. Essai de caractérisation» (i que, juntament amb una altra conferència, de Ramon Folch i Guillèn, constituïren el fascicle *Science et culture catalanes*, publicat a París, 1979 (repr., en versió catalana, a C).

«Per un llenguatge administratiu català». Pròleg al llibre *Formulari administratiu, aplicat especialment a la Universitat*. Autors: Antoni M. Badia i Margarit i Carles Duarte i Montserrat, Barcelona, 1979. Curial. El pròleg hi ocupa les p. 5-25 i fou repr. a D.

«Entorn dels conceptes de 'llengua' i 'dialecte', aplicats sobretot al català», *Logos Semantikos. Studia Lingüística in honorem Eugenio Coseriu (1921-1981)*, vol. v, Madrid, 1981, p. 19-25 (repr. a F).

«Pompeu Fabra i la reconstrucció de la llengua catalana», *Universitat de Barcelona. Acte inaugural del curs 1982-1983*. Barcelona 5 octubre 1982, p. 97-116. Hom commemorava el cinquantenari del *Diccionari general de la llengua catalana* (1932) (repr. a E, a F i a H). Notem que a la versió de H el títol posa «restauració».

«Paralelismo entre normalización lingüística y nacionalismo en Cataluña (1901-1939)», *Nation et nationalités en Espagne, XIXe et XXe siècles. Actes du Colloque International* [de la Fondation Singer-Polignac], París, 1985, p. 309-321 (comunicació feta en francès, però publicada en castellà; repr., en versió catalana, a *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 7 (1988), p. 22-29, i també al llibre H).

«Lengua e identidad nacional», *Lletres Asturianas*, núm. 23 [Academia de la Llingua Asturiana], Oviedo, 1987, p. 37-46 (conferència que fou repr. en versió catalana, a *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 7 (1988), p. 12-21, i també a G, p. 59-74).

«De la dialectologia historicista a la dialectologia sociolingüística», *Lletres Asturianas*, núm. 26 [Academia de la Llingua Asturiana], Uviéu 1987, p. 7-21.

«L'identité catalane dans l'Espagne démocratique», dins *Westeuropäische Regionen und ihre Identität*. Editors: Georg Bossong, Michael Erbe, Peter Frankenberg, Charles Grivel i Waldemar Lilli. Mannheim, 1994, Palatium, p. 208-234. Ponència exposada en un col·loqui que conclouïa un seminari de tot un curs (repr., en la seva versió original francesa, a G).

«Pompeu Fabra, entre el país i la llengua». [Introducció a les] *Obres completes* [de] Pompeu Fabra, a cura de Jordi Mir i Joan Solà. Vol. I: *Gramàtiques de 1891, 1898, 1912*. Barcelona, València i Palma, 2005. El text d'A. M. B. i M. hi ocupa les p. 23-53.

«Pot la sociolingüística efectiva del present reemplaçar una inexistent sociolingüística del passat?», dins *Entgrenzungen. Für eine Soziologie der Kommunikation. Festschrift für Georg Kremnitz zum 60. Geburtstag*, Viena, 2005, Praesens, p. 21-40. Quan pràcticament ja havia renunciat a reprendre temes de sociolingüística, la invitació a col·laborar en la miscel·lània d'homenatge a Georg Kremnitz (a qui tant deu la sociolingüística catalana (cf. § 7 i 8) i amb qui tant em lliga una sòlida amistat), m'incità a posar per escrit un tema fantasiós: hi imaginem la romanització acomplerta de terres on es parlaven llengües preromanes (que desaparegueren), tot comparant-la amb la castellanització (per ara més tost frustrada) dels Països Catalans, on es continua parlant la llengua catalana (que resisteix).

Fins ací he donat compte d'una colla de treballs meus que obeïen a projectes i accions personals, sigui en congressos i col·loquis, en actes universitaris, en homenatges a col·legues, en articles de revistes o en conferències soltes. M'anava acostant a una sociolingüística més rigorosa i més precisa.

Malgrat tot, més importància tenien per a mi (i, objectivament, per a la ciència) les meves senzilles actuacions dutes a terme dins el col·lectiu que des dels anys seixanta s'anava afaiçonant a casa nostra en el terreny de la sociolingüística, a base de reunions esparses, converses personals, comentaris i projectes en sessions improvisades (sobretot a Barcelona i a Prada de Conflent). Em refereixo a la lenta gestació del Grup Català de Sociolingüística. Per fi, aquest es constituí *de facto* el 27 d'agost de 1973, a Prada, en el marc de la Universitat Catalana d'Estiu, amb Lluís V. Aracil, Francesc Vallverdú, Domènec Bernardó, Jordi Carbonell i altres. Atès que ara no parlo del Grup, sinó de la meua contribució a l'acte, em serà permès de dir que hi vaig fer una conferència intitolada «Procés i objectius de la sociolingüística catalana».⁹ Reconec que, endegat el Grup Català de Sociolingüís-

9. La publicació d'aquesta conferència em creà una situació delicada, per tal com el text fou reproduït, sense voler-ho jo, a diversos indrets i amb mínimes modificacions. A prec de persones que la sentiren, fou publicada a la revista *Iberoromania* (que hom editava a Munic, on vaig trametre l'original, però que acabà publicada a Madrid, de resultes d'una reorganització editorial), núm. 1 («Nueva

tica, vaig començar de trobar-me integrat (no sé fins a quin punt, però sí integrat d'una manera o altra) al col·lectiu dels sociolingüistes.

El Grup Català de Sociolingüística, que no es preocupava gaire dels aspectes legals de l'entitat, no aprovà els seus Estatuts fins al 24 d'abril de 1981, ocasió en què elegí la seva Junta. En vaig sortir confirmat en el càrrec de president, que ja exercia amistosament i amicalment des del primer moment. En canvi, treballàrem a fons en la preparació de la part catalana del VIII Congrés Mundial de Sociologia (ja alludit abans), que tingué lloc a Toronto, del 19 al 24 d'agost de 1974. El Congrés movia milers de persones, però nosaltres hi érem per assistir i col·laborar al «Research Committee» núm. 27 del Congrés («Sociolinguistics»), una mena de «subcongrés» de Sociolingüística, que presidia el belga Albert Verdoodt.¹⁰ El Comitè de Recerca, en no superar un centenar d'inscrits, tenia dimensions humanes i es prestava que, tot treballant, aconseguíssim de conèixer-nos personalment. Tanmateix, per a nosaltres la gran adquisició del Congrés era que, gràcies a les gestions eficaces de Lluís V. Aracil, havíem obtingut que hom hi dediqués una sessió sencera (mitja jornada) a la llengua catalana. Era la secció núm 7: «Sociolingüística catalana», i Aracil n'era el responsable. La sessió, que tingué lloc el dia 21 d'agost, constava de dotze comunicacions, classificades en quatre grups (el marc històric, la normalització, alguns problemes actuals i qüestions generals), de les quals eren autors Jordi Carbonell, D. Bernardó i B. Rieu, Joan Fuster, Alfons Cucó, Francesc Vallverdú, A. M. Badia i Margarit, Gerard Vassalls, Claudi F. Esteva, Raimon Pelegero, Lluís V. Aracil, Robert Lafont i, finalment, Joaquim Torres. La meua versava sobre «Prescription face à description dans la grammaire catalane moderne». Tots aquests textos, aleshores en francès o en anglès, pocs anys després emplenarien, en versió catalana, el núm. 1 de la revista *Treballs de Sociolingüística Catalana*, de la qual parlaré tot seguit. Que la sociolingüística catalana atreia l'atenció, ho palesava que a la nostra sessió acudiren els grans mestres de la

---

época» / «Neue Folge»), 1974, p. 19-30. Ja enviat el text a Munic, Rolf Kjolseth (responsable de la Secció núm. 11, «The Sociology of Language as a Discipline», del VIII Congrés Mundial de Sociologia de Toronto, del qual parlaré tot seguit i que aleshores estava en preparació per a l'agost de 1974), demanà al Grup Català de Sociolingüística un text de les característiques d'aquesta conferència, que ell voldria difondre entre inscrits al Congrés per a fer-los conèixer algunes dades sobre la llengua catalana. A Barcelona convinguérem que seria adequat de fer-li arribar el meu text, que ell publicà i difongué, traduït al francès, amb el títol «Autour de la sociolinguistique catalane: précédents, difficultés, contenu, objectifs». El text fou reproduït encara, en versió catalana ampliada, als *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 1, València, 1974-1976 [1977], p. 15-35, amb el títol «Entorn de la sociolingüística catalana: precedents, dificultats, contingut, objectius». Per fi, la darrera mostra d'aquestes interferències, desagradables però inevitables, fou la conferència *Cap a una sociolingüística catalana*, Lleida, 1976, Càtedra de Cultura Catalana «Samuel Gili i Gaya», 28 p.

10. Aquest coneixia bé la problemàtica de la llengua catalana, i una vegada, trobant-se a Barcelona, assistí, a casa meua, a una de les nostres reunions informals del Grup Català de Sociolingüística.

sociolingüística: Joshua A. Fishman, Charles Fergusson, Rolf Kjolseth, Edward Rose, Albert Verdoodt. Jo encara vaig tenir una segona aportació al Congrés de Toronto. Tal com ho he explicat a la nota 9, em correspongué d'assistir a la sessió de la secció núm. 11, «La sociologia del llenguatge com a disciplina», on presentàrem la meva comunicació sobre generalitats entorn de la sociolingüística catalana. Això fou el dia 23. Per fi, una darrera novetat important. El *nostre* Comitè de Recerca núm. 27: «Sociolinguistics» també tenia una reunió (*business meeting*) per a les qüestions administratives, entre les quals hi havia l'elecció o renovació de càrrecs. I bé, Lluís V Aracil fou elegit vicepresident del Comitè, cosa que ens garantia que les coses catalanes continuarien essent-hi ben ateses. No cal dir que retornàrem molt contents del Congrés de Toronto. Jo en vaig fer una crònica a la revista *Serra d'Or* (abril de 1975), més tard reproduïda al núm. 1 de *Treballs de Sociolingüística Catalana* (que presento en això que segueix).

Com ho insinuava suara, jo treballava de gust al Grup Català de Sociolingüística. Discutíem la nostra independència o si seria millor d'integrar-nos a una institució ja existent; preparàvem declaracions sobre qüestions puntuals que afectaven la llengua catalana i les fèiem públiques, canalitzàvem la nostra aportació al Congrés de Cultura Catalana, etc. i, sobretot, estudiàvem la possibilitat (o, més ben dit, la conveniència) de publicar una revista. I quan, ja convençuts que era indispensable de disposar d'un òrgan periòdic escrit (que, d'altra banda, seria l'únic que existiria a casa nostra), haguérem de cercar la manera material de sostenir-lo. Us n'estalvio detalls: la revista fou —i és, encara— la ja ahudida: *Treballs de Sociolingüística Catalana*, que apareix a València. La veritat és que no s'ha distingit mai per la regularitat, però hem de convenir que, examinada amb una perspectiva de gairebé trenta anys, és una contribució rellevant i un instrument indispensable de treball. Ateses les circumstàncies de temps, el contingut del primer volum seria obligat: hi reunírem, traduïdes al català, les ponències exposades a la secció núm. 7 del Congrés de Toronto.¹¹ El volum duia les dates de 1974-1976, bé que seguides de la de 1977, que era la real.

11. Heus ací les comunicacions de la Sessió Catalana: «Gramàtica normativa enfront gramàtica descriptiva en català modern» (per Antoni M. Badia i Margarit); «Diglossia a Catalunya Nord» (per Domènec Bernardó i Bernat Rieu); «La influència de factors històrics exògens en la situació actual del català dins la societat» (per Jordi Carbonell); «Actituds polítiques i lingüístiques al País Valencià contemporani» (per Alfons Cucó); «Aculturació lingüística d'immigrants a Barcelona» (per Claudi Esteva Fabregat); «Llengua i literatura al País Valencià en el primer terç del segle xx» (per Joan Fuster); «Sobre el procés de patoisització» (per Robert Lafont); «Les enquestes sociolingüístiques catalanes» (per Joaquim Torres); «La normalització del català modern» (per Francesc Vallverdú), i «L'ús del català dins la literatura científica» (per Gerard Vassalls). El lector remarcarà que els noms dels autors d'aquestes comunicacions no coincideixen exactament amb els dels que hem indicat al § 5 (com a participants en la sessió de sociolingüística catalana). La diferència és a favor dels qui trameteren dins el termini establert el text definitiu per a ésser publicat. També figu-

La constitució del Grup Català de Sociolingüística (1973) i el Congrés de Toronto (1974) m'han fet pensar en el nostre món universitari barceloní. Havent rebut l'encàrrec de fer el discurs inaugural de l'any acadèmic 1976-1977, hi vaig llegir *Ciència i passió dins la lingüística catalana moderna*. (El discurs fou redactat en català i en castellà, i publicat en edicions paral·leles, però independents tipogràficament: a l'acte només fou llegida la versió catalana, la qual fou reproduïda a C.) Feia temps que el tema em preocupava i ara quedava canalitzat en la forma escrita d'una doble tesi: «obres que pertot arreu són exclusivament científiques, a casa nostra es basen en una notable càrrega afectiva», com també «obres que pertot arreu van a càrrec exclusivament de llurs autors, a casa nostra no es duen a terme sense una oportuna participació popular». Mostres significatives en serien Pompeu Fabra i Antoni M. Alcover. Així jo insinuava una teoria que un dia Georg Kremnitz prendria en consideració i que, entre nosaltres, tant fou acceptada i lloada com discutida i criticada en diversos medis intel·lectuals. No puc estendre'm'hi. D'altra banda, i ja que de la Universitat de Barcelona parlo, aprofito l'ocasió per a dir que el 1976 hi quedà instaurada la sociolingüística com a disciplina (o «assignatura»), de la qual era responsable Lluís V. Aracil. Aquest ensenyament durà uns quants anys i fou el mateix responsable qui hi posà fi, d'una manera sorprenent i enigmàtica. He esmentat aquests cursos per la novetat que aleshores això implicava. No cal dir que avui, i de molt de temps ençà, aquesta matèria existeix a totes les universitats.

6. «LA LLENGUA DELS BARCELONINS» (1964)

L'any 1962 vaig tornar dels Estats Units amb una dèria: jo havia de fer quelcom per la llengua (naturalment, alguna cosa de més a més de les meves modestes aportacions professionals d'història de la llengua i de gramàtica històrica). Hi donava voltes, tot es fonia en vaguetats, però el corcò no deixava de punxar-me: «quelcom per la llengua: guarir-la, dignificar-la, alliberar-la de l'opressió i dels contagis». Sense adonar-me'n, un dia em vingué al cap el mot clau: una «enquesta»! Faria una enquesta per a conèixer objectivament els seus mals. I, cosa curiosa: aquell mateix dia ja vaig començar de redactar preguntes i més preguntes del futur qüestionari. Ací, però, no hem de divagar. *La llengua dels barcelonins. Resultats d'una enquesta sociològico-lingüística*, 1 (Barcelona, 1969) és un llibre prou co-

---

ren en el dit volum dos altres textos meus: «La sociolingüística catalana al Canadà» (l'article publicat a *Serra d'Or* sobre el Congrés de Toronto) i «Entorn de la sociolingüística catalana: precedents, dificultats, contingut, objectius» (conferència feta en la presentació del Grup Català de Sociolingüística a Prada de Conflent i que també fou exposada en la secció núm. 11 del Congrés de Toronto). Cf. § 5 i nota 9.

negut i no haig de tornar a dir coses sabudes. No deixaré d'evocar, emperò, com vaig viure i com jutjo avui aquella inoblidable peripècia. D'antuvi, confesso que m'ha emocionat de debò de rellegir, fa unes quantes setmanes, la meva introducció al llibre. S'hi barrejaven la il·lusió d'ajudar la llengua, la necessitat de conèixer la seva situació objectiva, la temença d'haver d'afrontar un resultat negatiu o indiferent, la confiança que trobaria un bon equip de treball, la meva manca de competència en sociologia, la convicció que, malgrat tot, convenia tirar endavant i plantar cara a tots els riscos. Cap d'aquests condicionaments no deixà de fer-se sentir. Vaig fer-ho tan bé com sabia, el meu treball, capdavanter, quedà escrit (amb els encerts i els errors dels pioners) i avui no seríem honestos si no en parlàvem en aquesta jornada.

Voldria recapitular-ne breument alguns aspectes:

a) L'enquesta, formalment domiciliada i emparada per la meua Universitat de Barcelona (a la qual, però, no vaig demanar permís).

b) Un qüestionari llarg, que de fet tocava el sostre quant a l'extensió aconsellable (35 preguntes), de respostes pràcticament tancades. Molts, després, s'hi inspirarien.

c) Una mostra d'uns vint mil ciutadans (exactament foren 21.772 persones), caps de casa, extreta de les oficines municipals. La mostra quedà dividida en dos grups, per haver-ne extret jo un 1 % (222 persones), que foren visitades personalment (i llurs respostes recollides personalment), mentre que la resta (enquesta general) trameté la resposta per correu.

d) L'esplèndida acollida de l'enquesta: el qüestionari fou omplert per un 15 % llarg de destinataris. Entre aquests i els que respongueren mitjançant visites personals, obtinguérem 3.485 respostes.

La gran troballa de l'enquesta foren les «visites personals». Aquestes tenien una doble finalitat: asseguraven un mínim de respostes (proporcional a la densitat de la població) i permetien un control objectiu de l'enquesta general. No cal dir que vaig idear la manera de garantir al màxim possible l'anonimat dels ciutadans visitats, de tenir uns suplents per als casos d'absència per defunció o canvi de domicili, de rebuig de l'enquesta per part de l'escollit, etc. Tan satisfet vaig quedar d'haver recorregut al mètode de les enquestes personals, que, si no hagués estat perquè ja tot estava en marxa i no hi cabien modificacions, m'hauria llançat a convertir el dit 1 % de visites personals en un 2 % o en un 3 %. Dic això, sense pensar ara com se'ns hauria complicat la feina, si haguéssim hagut d'augmentar les visites personals: he rellegit les instruccions que vaig passar als voluntaris que se n'encarregarien, he recordat les reunions que tinguérem ells i jo per a no desviar-nos del procediment establert, i altres detalls. Els noms d'aquests voluntaris, en nombre d'una cinquantena, figuren al pròleg del meu llibre (p. 18) i tornen a constar-hi repartits per districtes municipals (p. 73-74) i jo

no els oblidaré mai. I qui eren, ells? Ultra un fill meu, hi havia estudiants alumnes meus, estudiants amics dels meus alumnes, escoltes coneguts d'aquests estudiants, tots ells, com jo mateix, entusiastes de l'enquesta; tots ells, com jo mateix, contents de treballar per la llengua catalana. Estudiants aleshores, no són pocs els qui, amb el temps, s'han convertit en universitaris de prestigi i avui mateix n'hi ha dos que assisteixen en aquesta sessió.

Naturalment, de primer mantinguérem secret tot el que es referia a l'enquesta. Després, closa la recepció de les respostes, a mitjan any 1965 ja era inevitable que el tema, prou important, transcendís a molts medis de gent interessada per la llengua i la cultura. No em sorprengué gens, doncs, que aviat Maur Boix i Jordi Sarsanedas, de la revista *Serra d'Or*, em demanessin un article sobre l'enquesta. Era a la tardor de 1965, quan jo tot just devia haver iniciat la redacció del llibre, i, per tant, no podia fer un resum d'allò que encara no existia. De totes maneres, vaig preferir de parlar, diguem-ho així, de la filosofia de l'enquesta. L'article s'intitulava «Els barcelonins parlen de llur llengua. Reflexions entorn d'una enquesta sociològic-lingüística» (*Serra d'Or*, gener de 1966).¹² Més que un comentari sobre què seria el llibre, era una reflexió. L'enquesta era una necessitat, car ignoràvem la situació de la llengua catalana a la ciutat. Els objectius que perseguíem eren: *a*) escatir la posició dels catalans davant llur llengua pròpia, ambientalment (l'adhesió) i lingüísticament (la coneixença); *b*) estudiar l'influx de la immigració (la que anomenem «dels anys seixanta», és clar) damunt el català, i *c*) sensibilitzar catalans i no catalans sobre el fet psicològic de dues llengües en una mateixa societat. Jo m'hi manifestava confiat en la maduresa dels nostres conciutadans.

I amb aquesta confiança vaig escriure el llibre, que no féu sinó confirmar-me-la. Com és sabut, el primer volum del llibre de l'enquesta, publicat el 1969, conté una primera part (amb la descripció detallada del qüestionari i el desenvolupament de l'enquesta), una segona part (amb l'inici de «La llengua i els seus condicionaments»: la llengua habitual, la procedència geogràfica i la família), una part documental (còmputos i correlacions) i uns apèndixs (amb lletres rebudes i «textos» i «afegits» a les respostes a l'enquesta). Les reaccions del públic lector foren desconcertants, però fins a un cert punt esperables (i esperades i tot), si ho jutjo per la meua llarga història d'aprenent de sociolingüista. Els lingüistes i els lectors de cultura general se'n felicitaren, en sintonia amb el Comité d'Écrivains et d'Éditeurs pour une Entr'aide Européenne, que m'havia concedit una borsa que em permeté d'emprendre l'enquesta i l'estudi, i amb l'Institut d'Estudis Catalans, que m'atorgà el Premi Pompeu Fabra de 1967 pel volum ja redactat. Com és sabut, el

12. L'article fou reproduït al meu llibre *La llengua catalana ahir i avui* (B), Barcelona, 1973, p. 182-187, amb el títol «L'enquesta sobre el català a Barcelona».

llibre fou publicat per Edicions 62 l'any 1969. Els sociolingüistes i els sociòlegs, sobretot aquests darrers, en canvi, foren durament crítics respecte al meu llibre, especialment per raons de mètode. Vaig llegir recensions i articles que hi oposaven arguments contundents i irrefutables, que jo no hauria sabut desmuntar. No m'hi vaig ficar mai. Si el que tenia de bo l'enquesta era la novetat, l'oportunitat i l'aplec de dades, no inventades, sinó recollides (i això no ho ha negat ningú), el meu llibre era com una mena de despertador que impedia que els afectats perdessin (o perdéssim) el tren. He dit més d'una vegada que conservo, enquadernades, les 3.485 enquestes contestades i classificades per llengua (fulls catalans i fulls castellans) i per districte municipal de provinença. I aquest testimoni lingüístic de 1964, que ja ha complert quaranta anys de vida, serà consultable, sempre que calgui, a la Biblioteca de Catalunya. Mentrestant queda, però, el segon volum. És fàcil de comprendre que jo, vistes les objeccions de pes que hi oposaven els experts, no volgués ni sentir-ne parlar durant anys. Però aquí ha seguit funcionant el meravellós encant que ha salvat tantes coses al nostre país. Amb una generositat que els honora, Teresa Cabré i Joan Martí, agafaren els materials que jo tenia per a redactar el segon volum i l'escriviren ells dos, procurant de romandre fidels a la manera personal i l'estil amb què jo havia escrit el primer. Només hi falten les conclusions generals, que, naturalment, hauria de compondre jo mateix. Què farem? Potser aquesta jornada d'avui ens animarà (o, dit sense eufemismes: m'animarà) a completar una obra interrompuda?

7. EL DEBAT DE PERPINYÀ SOBRE EL «CONFLICTE LINGÜÍSTIC» (1977)

El tema d'aquest paràgraf em dugué al punt culminant de la meua carrera de sociolingüista. De moment, però, haig de recordar que jo, que per a diversos col·legues no passava d'ésser un sociolingüista de divulgació (per les «aventures» esmentades al § 3), vaig continuar essent desqualificat amb motiu de l'enquesta de 1964 i del llibre corresponent (1969). Dins mateix del Grup Català de Sociolingüística apareixien reticències i discrepàncies, explícites o encobertes. D'altra banda, el Grup anava fent la seva feina, lentament, però amb una orientació clara. Així convocà un Seminari Internacional de Sociolingüística, que tingué lloc a Perpinyà, del 18 al 30 de juliol de 1977. I així fou. L'organitzaven la Universitat de Perpinyà, el Research Committee on Sociolinguistics, el Centre Mondial d'Information sur l'Éducation Bilingüe i el Grup Català de Sociolingüística. Membres d'aquest hi treballàrem força, entre d'altres, Lluís V. Aracil, Domènec Bernardó, Francesc Vallverdú, Aina Moll, Gentil Puig, Joaquim Torres i jo mateix. El Seminari era dedicat a qüestions generals de la disciplina i s'hi congregaren especialistes de tres continents. Per a tot el que en diré en això que segueix, em baso en l'article que vaig publicar als *Treballs de Sociolingüística Catalana* sobre

el Seminari.¹³ El programa preveia temes típics de l'ús de les llengües; una vegada més, definició i continguts de la sociolingüística; els mètodes de treball; les actituds del sociolingüista davant els problemes de les persones en la societat. No es tractava, doncs, d'una reunió de sociolingüística catalana, ni de bon tros (només una comunicació, entre les presentades, versava sobre la nostra llengua —i l'autor no era català—; però entre la seu (Perpinyà) i que el català sol fornir exemples i situacions de qualsevol mena que sempre interessien, al Seminari es parlava força del català. De caràcter general, cal esmentar: una taula rodona sobre la substitució lingüística; el tractament de la tibantor existent entre dues orientacions (democràcia vs. tecnocràcia) que aleshores dividia bon nombre de sociolingüistes en dos blocs oposats, i una reunió de la Junta del Research Committee, a la qual assistiren Albert Verdoodt, Edward Rose, Jonathan Pool i Lluís V. Aracil. Notem que també era present al Seminari Georg Kremnitz, especialista en sociolingüística occitana i catalana i molt bon amic nostre i de les nostres coses (al qual he fet al·lusió al § 1).

Arribat aquí, penso que els qui m'escolteu us sentireu més atrets per saber què passava amb el català en el Seminari de Perpinyà que no pas per les reunions del Research Committee on Sociolinguistics. Ho explico. Els inscrits al Seminari no ignoraven la problemàtica de la llengua catalana, ja proverbial entre la gent del ram, ni que ens trobàvem en un territori de «conflicte lingüístic» (català/francès). De més a més, en aquells dies s'esqueia la commemoració de la *Pau i treva de Déu* (signada a Toluges l'any 1065) i el Seminari s'hi traslladà en pes durant el cap de setmana que partia en dues meitats la durada del Seminari. Fins i tot hom hi improvisà, com un treball de pràctiques, una petita enquesta (que ompliren vint-i-quatre inscrits!) sobre la llengua catalana. Ara bé, allò que més els neguitejava era de saber què era i com funcionava el Grup Català de Sociolingüística, que, al cap i a la fi, també era organitzador del Seminari. Aquest prec motivà que hom convoqués un acte de presentació del Grup, que ja tingué el resultat que els inscrits esperaven i que també fou ben profitós per al mateix Grup, que, posats a fer, hi afinà i tot el concepte de la seva identitat. En donaré compte amb brevetat.

La presentació del Grup tingué lloc el dia 25 de juliol a la tarda. N'era moderador Georg Kremnitz. La primera part comprengué quatre exposicions (fetes en francès o en anglès, però ara en redueixo els títols al català). Foren: «De la lingüística catalana a la sociolingüística catalana» (per Badia i Margarit), «El Congrés de Cultura Catalana i els debats sobre la llengua catalana» (per Joaquim Torres), «El

13. «El Grup Català de Sociolingüística i el Seminari Internacional de Sociolingüística de Perpinyà. Juliol de 1977», dins *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 2, València, 1979, p. 11-32. L'article fou reproduït al meu llibre *Llengua i poder. Textos de sociolingüística catalana* (E), Barcelona, 1986, p. 131-161.

Grup Català de Sociolingüística: el *voler* i el *camí*» (per Lluís V. Aracil) i «L'originalitat del Grup Català de Sociolingüística» (per Domènec J. Bernardó). Acabades les intervencions, s'inicià un debat, ric i vari, llarg i, a estones, d'una certa duresa. La discussió versà tant sobre la situació actual de la llengua catalana (en general, però sobretot a la Catalunya del Nord), com sobre els continguts, les tasques i les orientacions del Grup. Una vegada més, els dubtes i les incerteses dels sociolingüistes. Com dic, la reunió fou llarga, de manera que, a l'hora prevista per a cloure-la, encara hi havia moltes coses a dir. Extraordinàriament, la sessió fou represa havent sopat i es perllongà fins ben entrada la nit. Jo vaig recollir aquesta discussió, més que resumint-la, fent-hi una reflexió personal. Era una reflexió el text de la qual no vaig deixar de sotmetre als companys del Grup que hi assistiren (Lluís V. Aracil, Domènec J. Bernardó, Aina Moll, Gentil Puig i Joaquim Torres) i al mateix moderador del debat Georg Kremnitz. No cal dir que vaig prendre en consideració llurs remarques al meu original. I així quedà enllestit el text de la meva reflexió. Atès que es tracta d'un text publicat,¹⁴ ací podria estalviar-me d'ésser prolix en els meus comentaris. Amb tot, no deixaré de fer-los, com insinuo, breument, per a donar facilitats a qui no li sigui còmode de procurar-se un text publicat fa més d'un quart de segle.

Vaig dividir la meva reflexió en sis capítols:

a) *La situació del català*. El debat s'anà concretant en les enquestes que hom llança per a conèixer aquesta situació i, a través de diverses intervencions, es posà de manifest una certa desconfiança davant les conclusions que sovint hom n'extreu. Això no volia dir, emperò, que no acceptéssim el mètode, com ho provava que diversos membres del Grup havien treballat i treballaven amb enquestes.

b) *L'episodi de Toluges*. Com he dit abans, el Seminari es traslladà a Toluges per adherir-se als actes commemoratius. Allí es produí un incident que posà en boca d'unes persones que insultaren els qui assistien a un recital i que, contra totes les aparences, els insultaren en català (quan, per altres indicis, tot donava a entendre que ho farien en francès). Els estrangers hi donaren molta importància (perquè els costava d'entendre aquella opció pel català), però els catalans comprenien que els mateixos que aleshores havien emprat el català per a apostrofar, s'haurien oposat en francès en un altre indret i en una altra situació, amb l'objectiu tàcit de salvar unes estructures que es veurien amenaçades amb la normalització lingüística.

c) *La qüestió dels mètodes*. En la discussió semblava que hom retreia al Grup Català de Sociolingüística que rebutgés sistemàticament els mètodes de la sociolingüística. La veritat és, emperò, que sovint cada situació exigeix un mètode adequat. Els membres del Grup no se senten esclaus d'una metodologia que podria semblar-los imposada de fora estant i que potser els dificultaria una tasca que els

14. En català (dues vegades) i en alemany, cf. nota 13 i § 8.

és suggerida per la mateixa realitat que estudien, com, al mateix temps, se senten interessats per conèixer de quina manera treballen llurs col·legues que operen dins d'altres realitats.

d) *Científics i militants.* Del primer moment ençà, la sociolingüística té posat el problema de si pot romandre indiferent davant la sort de les llengües i davant les persones que les parlen, o si ha de distingir acuradament entre l'estudi científic i les situacions humanes, tot assumint aquell i deixant de banda aquestes darreres. Es pot dir que tothom admet el doble caràcter, científic i militant, del sociolingüista d'avui. Quina posició adopta el Grup Català de Sociolingüística davant el dilema de científics o militants? Si la lingüística catalana ja és una ciència «engatjada» pel fet d'ésser «catalana», amb més raó la sociolingüística catalana se sentirà engatjada amb la comunitat parlant. Els sociolingüistes catalans són, doncs, militants; si no, no són.

e) *La concepció democràtica.* El Grup Català de Sociolingüística se sent identificat amb la comunitat catalanoparlant: és gairebé un tòpic que la llengua és el tret que més bé permet de caracteritzar la nostra peculiaritat col·lectiva. És, doncs, natural que el nostre Grup tingui una consciència social profunda. Per això ens ha afectat pregonament de constatar que les dificultats de la llengua catalana han incidit en el cos social, sobretot en les seves capes més humils. Tres mostres: 1) els estralls que produïa, a partir de 1939, la imperiosa obligació d'expressar-se en castellà en llocs públics, sobretot entre persones de poca cultura; 2) la pertorbació psicològica i la lentitud en l'adquisició del vocabulari bàsic que l'escola en una llengua altra que la materna originava en els nostres infants, i 3) el canvi d'actitud que tots observàrem en els immigrants (dels anys seixanta), quan aquests s'adonaren del paral·lelisme que existia entre llurs reivindicacions de classe i la reivindicació de la llengua i la cultura catalanes, en una situació d'injustícia comparable a les de tipus social. Són tres mostres de les preocupacions del Grup que calen molt endins de les entranyes del poble.

f) *La consciència d'universitaris.* El Grup Català de Sociolingüística sempre ha defensat que la sociolingüística catalana sorgia de la base popular. Així, atès que el Grup està atent a la realitat concreta a la qual vol servir, insistíem en el gran fet del Congrés de Cultura Catalana i en la seva projecció popular (comptava amb 12.000 inscripcions, cosa que confirma el notable suport que la societat li presta). Ara bé, a la pregunta de si els membres del Grup Català de Sociolingüística renunciaven a llur condició d'universitaris, els interpellats respongueren amb una negativa absoluta. No podien amollar la marca que imprimeix el pas per la universitat: ultra un volum més o menys considerable d'informació (que després és en bona part oblidada), la universitat suposa dues adquisicions fonamentals: un sentit crític davant els esdeveniments i les persones, i la coneixença i l'aprenentatge dels mètodes científics.

Conclusió del debat. Ens ratificàvem convençuts que la sociolingüística catalana és una manifestació més de la situació de la llengua catalana. Així com la llengua catalana és un cas especial (alguns l'anomenen «únic») dins el mosaic de les altres llengües romàniques (o àdhuc de les llengües de cultura), així també la sociolingüística catalana es presenta amb un llarg seguit d'originalitats. Cadascú segons les seves possibilitats, tothom fa allò que creu que ha de fer per la llengua. Els sociolingüistes catalans viuen i treballen amb el convenciment compartit que, mitjançant un tàcit repartiment de funcions, «entre tots ho farem tot».

8. RATIFICACIÓ DE LA SOCIOLINGÜÍSTICA CATALANA (1979)

Georg Kremnitz s'interessà a fons pel Seminari de Perpinyà. Com que coneixia bé la situació i la problemàtica del català, podia treure'n més profit que altres sociolingüistes que no dominessin el tema com ell. No solament això. Arran d'aquesta trobada, Kremnitz decidí de publicar una antologia de textos de sociolingüistes catalans que, d'una manera o altra, es referissin al «conflicte de llengües». Tot just s'havien escolat dos anys, i el llibre ja era una realitat. El títol feia així: *Sprachen im Konflikt. Theorie und Praxis der katalanischen Soziolinguisten. Eine Textauswahl*. Georg Kremnitz signava com a editor. El llibre aparegué a Tübingen l'any 1979, dos anys després del Seminari de Perpinyà. Obert el llibre, vaig endur-me'n l'agradable sorpresa de veure que l'editor i col·lector dels textos hi havia incorporat dos articles meus, traduïts a l'alemany (com tots els altres que constituïen l'antologia). Els autors seleccionats érem els següents: Lluís V. Aracil, jo mateix, Domènec Bernardó, Rafael Lluís Ninyoles, Gentil Puig, Joaquim Torres i Francesc Vallverdú. Els dos textos meus que Kremnitz hi havia incorporat eren: a) l'article de *Serra d'Or*, del qual abans he dit que descrivia la filosofia de l'enquesta de 1964: «Els barcelonins parlen de llur llengua. Reflexions entorn d'una enquesta sociològico-lingüística» (n'he parlat al § 6) (aleshores convertit en «Die Umfrage zum Katalanischen in Barcelona», p. 161-165 de l'antologia), i b) l'article dels *Treballs de Sociolingüística Catalana* que era una crònica fidel del Seminari de Perpinyà de 1977 (n'he parlat en el § 7) (traduït sota el títol «Die katalanische Soziolinguistik-gruppe und das Internationale Seminar für Soziolinguistik in Perpinyà (Perpignan) im Juli 1977», p. 198-218 de l'antologia). Això vol dir que, sense haver-nos consultat l'un a l'altre, Georg Kremnitz escollí els meus textos que tractaven de la filosofia de l'enquesta de 1964 i del debat sobre el conflicte lingüístic de 1977, que ja havien estat els essencials per a mi, en les meves cavil·lacions sobre la sociolingüística catalana.

Ara bé, al llibre de Georg Kremnitz hi havia més que els set articles dels seus col·legues catalans. Com era natural, i obligat i tot, l'antologia era precedida d'una introducció feta per ell mateix, com a col·lector dels textos. I en aquest punt, haig de tornar a fer públiques les nostres gràcies a l'amic Kremnitz, qui amb pocs

mots hauria pogut desempallegar-se de la seva obligació moral de presentar l'antologia. Doncs no: la seva introducció no era solament, com corresponia, el text apropiat per a presentar el llibre, sinó també, i sobretot, una veritable introducció a la sociolingüística catalana de la fi dels anys setanta, aleshores ja prou madura per a poder ésser presa en consideració i veure'n els precedents, la realitat i les possibilitats. A continuació resumeixo la introducció de Kremnitz.

Feta una al·lusió, obligada, als precedents que jo també he recordat aquí mateix (§ 1), la sociolingüística catalana s'origina —són paraules seves— amb l'intent de balanç de la situació resultant de la Guerra Civil i l'elaboració d'idees per al futur. Però la cosa important fou que els començos d'aquesta sociolingüística catalana es distingiren per la relació amb la sociolingüística general. Ferguson (1959) i Fishman (1967) eren tinguts en compte entre nosaltres, que adoptàrem el concepte de diglòssia, amb totes les seves seqüeles. I aviat, molt aviat, la constitució del Grup Català de Sociolingüística i la seva presència al Congrés de Toronto (§ 5) feren veure al món científic que la sociolingüística catalana s'orientava i que s'orientava bé. La introducció de G. Kremnitz presenta els tres temes bàsics de la sociolingüística catalana: 1) el problema de l'opressió lingüística, 2) la immigració (dels anys seixanta), com una preocupació i una amenaça elementals, i 3) que en el domini lingüístic català estan en correlació les diferències de llengua i la vinculació social. No m'hi puc entretenir. Només diré que aquesta introducció passa revista a l'anomenat *conflicte lingüístic* i enumera i comenta 1) el dilema de normalització vs. substitució de la llengua oprimida, 2) el complement de la normalització amb la normativització i l'extensió social, 3) la qüestió de les variants locals enfront de la llengua comuna, 4) la disjuntiva entre cooficialitat i oficialitat de la llengua (que tant preocupava en els anys setanta) i 5) recull la tesi de «ciència i passió en la lingüística catalana», que jo havia posat en circulació l'any 1976. Més, encara. A les portes de la democràcia recobrada, s'ocupa de la institucionalització de la sociolingüística a casa nostra (amb el Grup Català de Sociolingüística: 1973 i el Congrés de Cultura Catalana: 1975-1977) i elucubra sobre les autonomies (aleshores encara futures). Com he dit, una veritable introducció al tema de la sociolingüística al domini lingüístic català. Afortunadament, aquest text introductor de Kremnitz a l'antologia fou traduït al català i publicat al núm. 3 dels *Treballs de Sociolingüística Catalana* (València, 1980).

9. TERCERA INTROSPECCIÓ. UN CERCLE QUE ES TANCA

Hem de tornar enrere, perquè l'època que volem examinar no perdi en perspectiva. En un moment de màxima gravetat en la història del nostre país i de la nostra cultura, l'any 1939 em vaig sentir cridat a posar tota la meva capacitat i totes les meves energies a la defensa, a la reparació i a la dignificació de la ultratjada i

perseguida llengua catalana (cf. § 2). Des del punt de vista professional, jo estudiava filologia romànica (per a la Universitat d'aleshores no existia la filologia catalana) i la resposta a la crida coincidia venturosament amb la meua vocació, ja orientada en aquest sentit des d'abans que es produís el cataclisme. I, des del punt de vista humà, allò que hauria estat una possible extensió (voluntària) del meu ofici (divulgar, propagar, ensenyar), es convertí en una acaparadora obsessió per ajudar la llengua perseguida. Un dia els meus afanys em posarien en contacte amb la sociolingüística, disciplina aleshores poc menys que desconeguda a casa nostra i desconeguda del tot a la Universitat, però que sense trigar gaire m'atrauria amb el seu nom cridaner. Així vaig viure un període que es descomponia en tres etapes:

a) Vaig començar per la part que era més fàcil per a mi: per la interdicció absoluta d'ús públic, oral i escrit, de la llengua (en l'ensenyament, mitjans de comunicació, etc.), aquesta quedava relegada a uns usos privats (família, amistats, etc.) contra els quals hom proferia encara tota mena d'amenaçes (que feien efecte en medis poc cultes) i això jo ho podia tractar com problemes d'història de la llengua, que no requerien cap preparació especialitzada: així vaig redactar dotzenes d'articles o conferències (que anomeno «aventures», que he recollit en bona part al § 3 i que els sociolingüistes com Déu mana jutjaven d'aficionat, de poca categoria o els negaven la condició de sociolingüístics).

b) Passat un cert temps, quan jo ja havia establert contactes amb el món de la sociolingüística (i em veia amb col·legues, llegia bibliografia apropiada, etc.), vaig ascendir en la consideració amb què era tractat: ja devia ésser un bon «aprenent de sociolingüista».

c) Per fi, la meua participació en les reunions preparatòries del Grup Català de Sociolingüística em valgué com una espècie de certificat que em permetia d'alternar amb els sociolingüistes de casa nostra (i, a través d'ells, amb sociolingüistes forans), si bé alguns continuaven reticents respecte a mi, per les «aventures» (§ 3), per l'enquesta de 1964 (§ 6) i per algunes altres coses per l'estil. Havent arribat fins en aquest replà de l'escala, vaig ésser un membre del Grup que, però, alternava, com si fossin dues professions diferents, la lingüística i la sociolingüística.

Fou Francesc Vallverdú qui, en l'avinentsa de llegir un cert nombre de les meves «aventures» citades abans (§ 3), afirmà que la meua dedicació a vetllar per la llengua més enllà de les exigències professionals (docència i recerca de lingüística) i a fer-ne pràcticament una nova parcel·la quasi professional (sociolingüística), era una conseqüència del gran destret de 1939. Per a ell el desenllaç de la Guerra Civil féu que jo modificués la meua línia de treball professional, en el sentit que, sense aquesta dura i cruenta pàgina de la nostra història, jo no m'hauria mogut de la lingüística diacrònica en què m'havia format i que, malgrat tot, continuava essent objectiu fonamental de la meua carrera universitària. Moltes vegades he pensat en l'asseveració de Vallverdú i m'hi he referit tot comentant-la, sia donant-li la raó sia

retirant-li-la. Avui, que examino el passat amb una perspectiva de més de seixanta anys, crec que el meu amic Vallverdú ho encertava: totes les meves denúncies del tracte injust donat a la llengua catalana, tots els meus esforços per la seva normalització, s'apuntalaven més en uns desigs enormes de fomentar la realització plena de la llengua que en un projecte sistemàtic de sociolingüística. Per tant, de primer, vaig ésser com un sociolingüista «ocasional», que feia tot el que podia per esdevenir un sociolingüista «efectiu», l'obra del qual ja ha estat exposada en els paràgrafs anteriors. Tanmateix, confesso que la meua lingüística diacrònica continuava pesant molt dintre meu. En definitiva, sigui que la situació més greu de la llengua catalana s'havia alleujat, sigui que les noves generacions universitàries també fornien sociolingüistes, sigui que vuit anys rector de la Universitat de Barcelona havien alentit vells projectes meus que esperaven d'ésser represos, sigui, en fi, que cada any que vivim es dilaten les perspectives amb què examinem el passat, el cas és que, sense adonar-me'n, i a poc a poc, vaig anar acaronant la idea de retornar, sense presses, però també sense aturar-m'hi, a la dimensió històrica de la lingüística. *On revient toujours aux premiers amours*. Després d'una llarga meditació silent, un dia d'abril de 1983 vaig fer pública la decisió presa en aquest sentit, durant la presentació del meu llibre *Llengua i societat*, justament un llibre de sociolingüística. Era a la Universitat de Barcelona i recordo que, entre els assistents, hi havia Aina Moll, Francesc Vallverdú, Carles Duarte i altres. Hauré estat un sociolingüista que té clars el *terminus a quo* (1939) i el *terminus ad quem* (1983) de la seva professió? De cap manera. No em voldria veure gens esclau d'aquest formulisme. No em desentendria, i no em desentendré, dels problemes apressants que sens parar assetgen la llengua catalana i, de fet, el 1985 vaig publicar un nou llibre de sociolingüística (*Llengua i poder*), encara ara em fico sovint en polèmiques sobre temes delicats que afecten la llengua d'avui i enguany he col·laborat a l'homenatge a Georg Kremnitz, oferint-li un fantasiós assaig que, si mereix de sobreviure, s'haurà de catalogar com a sociolingüístic (cf. § 5, el darrer de la llista). Però sí que desitjava de tornar a centrar la meua vocació científica entorn de la lingüística històrica i la història de la llengua de la meua joventut, tal com les conreem avui, després de superar embats temàtics i metodològics que les han escomeses en els darrers decennis. Ho provenen els llibres *La formació de la llengua catalana* (1981) i *Les Regles de esquivar vocables i «la qüestió de la llengua»* (1999).

En deixar la presidència del Grup Català de Sociolingüística, aquest em nomenà president honorari, que molt vaig agrair. Han passat anys i, com és natural, tot hi ha anat canviant. Avui, amb nova gent, nous problemes, nous temes, el Grup continua al peu del canó. N'és el president Emili Boix, qui, al seu moment, s'interessà pels aspectes humans de la meua enquesta de 1964 sobre la llengua dels barcelonins. Els *Treballs de Sociolingüística Catalana* continuen impertèrrits la trajectòria iniciada fa prop de trenta anys.

10. UNA PROPOSTA

El contingut d'aquest darrer paràgraf serà l'únic que s'ajustarà al propòsit dels organitzadors de la jornada, per tal com, d'una manera o altra, s'orienta vers al futur. Cap a on va la sociolingüística? De moment, em referiré al títol de la meva conferència: «Sociolingüística homogènia i comportaments idiomàtics varis». Confesso que de primer antuvi jo havia unit instintivament les dues frases per mitjà de *vs.* (ço és: *versus* = 'contra'), que en la versió més elaborada he substituït per la copulativa *i*. Espero d'haver-vos convençut avui que l'oposició originària que fa més de mig segle jo havia entès que existia entre 'sociolingüística' i 'comportaments idiomàtics varis' (que volien dir 'tot allò que no era la *bona* sociolingüística'), es troba en via de desaparèixer. La *concepció* de la meva conferència era una cosa (separava, com efectivament he fet aquí, les «aventures sociolingüístiques», § 3, i la meva aportació a la sociolingüística de debò, § 5, 6 i 7), però la seva *conclusió* és una altra cosa. Si al títol del primer esborrany jo deia: «Sociolingüística homogènia *vs* comportaments idiomàtics varis», ara, en la seva versió més definitiva, dic: «Sociolingüística homogènia *i* comportaments idiomàtics varis». Reconec que és més fàcil de canviar el títol d'un text que el seu contingut, però aquí és el procés que ha sofert el contingut, el que m'obliga a modificar el títol. El temps m'ha ajudat a convertir dues maneres d'estudiar els usos de la llengua que es miraven de reüll, en un sol concepte de tractament de la llengua.

Essent així les coses, com podia jo, que he estat sociolingüista *amateur*, sociolingüista de segona, sociolingüista agosarat i sociolingüista «que Déu n'hi do», enfrontar «sociolingüística homogènia» i «comportaments idiomàtics varis»? No podia. Bromes a part, no cal dir que la preparació i la redacció d'aquesta conferència han estat per a mi una gran lliçó de la matèria, en la qual fonamento la proposta que coronarà tot el que hi he dit.

La meva vida de sociolingüista començà (i en bona part s'ha descabdellat) entorn d'una cruïlla on conflüen —i encara conflueixen— dues maneres d'entendre la nostra disciplina:

a) Una matèria que, com a científica que és, aspira a subjectar-se a una precisió, a un rigor i a una metodologia estricta, però que encara sofreix —o ha sofert fins fa poc— de dubtes, clivelles i contradiccions (la «sociolingüística homogènia» del títol).

b) Una altra manera d'estudiar la llengua, menys travada, més solta, que, emperò, també apunta als objectius que es desprenen del concepte de la matèria (els «comportaments idiomàtics varis» del títol). He patit durant anys per la barrera que separava ambdues maneres d'exercir la professió: he treballat molt (no sé si bé, però això ara és a part) a favor de la llengua (§ 3) i tampoc no he deixat de treballar en una sociolingüística més estricta (§ 5, 6 i 7), i estic satisfet i content de pres-

sentir (i gairebé comprovar) que la dita barrera es desploma. Totes dues maneres es fonen en les definicions, encara prou vagues, ambigües i incertes, que nosaltres mateixos solem exhibir (§ 4 i altres indrets), que es plantegen reiteradament els sociolingüistes en llurs reunions de treball i que jo mateix vaig tornar a viure en el debat de Perpinyà (§ 7). No hi ha cap diferència decisòria que les separi.¹⁵

Heus ací, doncs, la meua proposta. Atès que —segons que sembla— encara no hem aconseguit de delimitar amb precisió els camps de treball ni una definició inequívoca de sociolingüística, proposo que el Grup Català de Sociolingüística, que sempre ha estat capdavanter en tot allò que es refereix a la nostra disciplina, amb els estudis previs pertinents, redacti i aprovi una definició clara i prou àmplia perquè pugui comprendre tots els usos de la llengua. Una vegada més, la sociolingüística catalana obrirà i assenyalarà camins.

BIBLIOGRAFIA CITADA I DE REFERÈNCIA. ABREVIATURES

1) De l'autor

«Katalanisch und Baskisch in Spanien». *Hesperia* [Zuric], núm. 6-7 (1951), p. 58-78.

Aquest article fou signat per «***»

Fisiognòmica comparada de las lenguas catalana y castellana: Discurso leído el día 27 de noviembre de 1955 en la recepción pública de [...] en la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona y contestación del académico numerario Dr. D. Luis Pericot García. Barcelona, 1955. Reproduït, en versió catalana, al llibre A, i repartit en dos capítols: «El català, entre Gallo-Romània i Ibero-Romània» i «Català i castellà»

Llengua i cultura als Països Catalans. Barcelona: Edicions 62, 1964. [Llibre A]

«Els barcelonins parlen de llur llengua. Reflexions entorn d'una enquesta sociològico-lingüística». *Serra d'Or* (gener de 1966). [Repr. al llibre B] Aquest article, traduït a l'alemany («Die Umfrage zum Katalanischen in Barcelona»), fou inclòs com un capítol en l'antologia publicada per Georg Kremnitz: *Sprachen im Konflikt* (vegeu l'epígraf 2 d'aquesta mateixa bibliografia), i hi ocupa les p. 161-165. (Cf. *infra* l'entrada del meu article «El Grup Català de Sociolingüística i el Seminari...»).

La llengua dels barcelonins: Resultats d'una enquesta sociològico-lingüística. Vol. I: *L'enquesta. La llengua i els seus condicionaments*, 1. Barcelona: Edicions 62, 1969. 687 p.

La llengua catalana ahir i avui. Ed. de Maria Cardús. Barcelona: Curial, 1973. [Llibre B]

«Procés i objectius de la sociolingüística catalana». *Iberoromania*, núm. 1 (1974), p. 19-30.

Aquest article, amb lleugeríssims retocs en el text (sempre anodins) fou reproduït amb títols, en llengües i en llocs diferents: «Autour de la sociolinguistique catalane:

15. Malgrat que em sembli un argument superflu (és a dir, a hores d'ara, innecessari), voldria reblar el clau recordant un parell d'idees cabdals per a nosaltres, sociolingüistes, que s'apliquen a totes dues maneres d'entendre i de practicar la disciplina: 1) la dualitat «estructures socials de la llengua / actituds dels parlants», i 2) la dualitat «sociolingüistes científics purs / sociolingüistes científics i ensem militants». Aquestes disquisicions tant es troben en un treball de recerca com en un article seriós de diari sobre la situació de la llengua.

- precedents, dificultés, contenu, objectifs» (Toronto, 1974), «Entorn de la sociolingüística catalana: precedents, dificultats, contingut, objectius» (TSC, núm. 1 (1974-1976 [1977]), p. 15-35) i, per fi, *Cap a una sociolingüística catalana*, Lleida, 1976, 28 p. Tots aquests canvis resten explicats a la nota 9.
- «La sociolingüística catalana al Canadà». *Serra d'Or* (abril 1975). Reproduït a TSC, núm. 1 (1974-1976 [1977]).
- Ciència i passió dins la lingüística catalana moderna*. Discurs inaugural del curs acadèmic 1976-1977. Barcelona. Universitat de Barcelona, 1976. 81 p. D'una manera paral·lela i simultània, però com a publicació independent, aparegué *Ciencia y pasión en la lingüística catalana moderna* (versió cast. pel mateix autor). Discurso inaugural..., 87 p. L'edició catalana fou reproduïda al llibre C.
- «Gramàtica normativa enfront gramàtica descriptiva en català modern». *Treballs de Sociolingüística Catalana* [València], núm. 1 (1974-1976 [1977]).
- Ciència i passió dins la cultura catalana*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1977. [Llibre C]
- «El Grup Català de Sociolingüística i el Seminari Internacional de Sociolingüística de Perpinyà. Juliol de 1977», *Treballs de Sociolingüística Catalana* [València], núm. 2, 1979, p. 11-32. Repr. al meu llibre E, Barcelona, 1986, p. 131-161. Aquest article, traduït a l'alemany («Die katalanische Soziolinguistik-gruppe und das Internationale Seminar für Soziolinguistik in Perpinyà (Perpignan) im Juli 1977»), fou inclòs com un capítol en l'antologia publicada per Georg Kremnitz: *Sprachen im Konflikt* (vegeu l'epígraf 2 d'aquesta mateixa bibliografia), i hi ocupa les p. 198-218. (Cf. *supra* l'entrada del meu article «Els barcelonins parlen...»).
- Llengua i societat: Etapes de la normalització*. Barcelona: Indesinenter, 1982. [Llibre D]
- Llengua i poder: Textos de sociolingüística catalana*. Barcelona: Laia, 1986. [Llibre E]
- La llengua catalana: un procés multiseccular*. Barcelona: Anthropos, 1988. [Llibre F]
- Apologia i vindicació de la llengua catalana*. València: Universitat de València, 2004. (Biblioteca Lingüística Catalana) [Llibre G]
- Moments clau de la història de la llengua catalana*. València: Universitat de València, 2004. [Llibre H]
- BADIA I MARGARIT, Antoni M.; STRAKA, Georges [ed.]. *La linguistique catalane: Colloque International organisé par le Centre de Philologie et de Littératures Romanes de l'Université de Strasbourg (23-27 avril 1968)*. París: Klincksieck, 1973. Conté la conferència «Le catalan aujourd'hui» (repr., en versió catalana, al llibre E, p. 49-129: «La normalització: auge, desfeta, i recobrament»).

NOTA BENE: Cal afegir-hi les llistes de publicacions de l'autor que es troben als paràgrafs 3 i 5 del text.

2) Altres publicacions citades, al·ludides o relacionades. Abreviacions

Anthropos [Barcelona]. Revista de documentació científica de la cultura. Editada per Anthropos. Ací la referència és al núm. 81 (1988): «Antoni M. Badia i Margarit. Amor y pasión por una lengua y una cultura». Conté: 1) «Ensayo de autobiografía» (p. 13-34); 2) Cronología y bibliografía (p. 34-48), i col·laboracions diverses sobre l'autor (p. 49-63).

- Avui* [Barcelona]. Diari.
 B = Barcelona
 BERNARDÓ, Domènec; RIEU, Bernat. «Diglòssia a Catalunya Nord». *Treballs de Sociolingüística Catalana* [València], núm. 1 (1974-1976 [1977]).
Capçalera [Barcelona]. Revista del Col·legi de Periodistes de Catalunya.
 CARBONELL, Jordi. «La influència de factors històrics exògens en la situació actual del català dins la societat». *Treballs de Sociolingüística Catalana* [València], núm. 1 (1974-1976 [1977]).
 Casa Nostra. Associació de catalans residents a Suïssa. Zuric. Editora de la revista *Plansó. Catalonia Culture* [Barcelona]. Revista. Centre UNESCO de Catalunya.
Contrapunt [la Garriga]. Revista.
Cruïlla: Actualitat i Alternatives [Barcelona]. Revista.
 CUCÓ, Alfons. «Actituds polítiques i lingüístiques al País Valencià contemporani». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 1 (1974-1976 [1977]).
Cuenta y Razón [Madrid]. Revista.
Cultura [Barcelona]. Revista. Generalitat de Catalunya.
Destino [Barcelona]. Revista.
Diari de Barcelona [Barcelona].
 DIEC. V. *Institut d'Estudis Catalans*.
 ESTEVA, Claudi F. «Aculturació lingüística d'immigrats a Barcelona». *Treballs de Sociolingüística Catalana* [València], núm. 1 (1974-1976 [1977]).
 FUSTER, Joan. «Llengua i literatura en el País Valencià en el primer terç del segle xx». *Treballs de Sociolingüística Catalana* [València], núm. 1 (1974-1976 [1977]).
 GCS = Grup Català de Sociolingüística. Barcelona.
Hesperia [Zuric]. Revista.
Iberoromania (i *Ibero-romania*) [Munic; Madrid]. Revista.
 INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. *Diccionari de la llengua catalana* (= DIEC). Barcelona; Palma de Mallorca; València, 1995.
 KREMnitz, Georg. *Sprachen im Konflikt: Theorie und Praxis der katalanischen Soziolinguisten: Eine Textauswahl*. Tübingen: Gunter Narr, 1979.
 LAFONT, Robert. «Sobre el procés de patoisització». *Treballs de Sociolingüística Catalana* [València], núm. 1 (1974-1976 [1977]).
Levante: El Mercantil Valenciano [València]. Diari.
Lletres Asturianas [Oviedo]. Revista.
Lletres del Grup del Llibre [Barcelona]. Revista.
El Món [Barcelona]. Revista.
 P = Palma
El País [Madrid; Barcelona; València]. Diari.
 PAM = Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
El Periódico de Catalunya [Barcelona]. Diari (en català i en castellà).
Plançó [Zuric]. Revista. Òrgan de l'associació Casa Nostra (Suïssa).
Ressorgiment [Buenos Aires]. Revista.
Revista de Catalunya [Barcelona]. Revista.
 RIEU, Bernat. V. *Bernardó, Domènec*.
 RLIR = *Revue de Linguistique Romane* [Estrasburg]. Société de Linguistique Romane.
Saber/Leer [Madrid]. Revista.

Saó [València]. Revista.

Serra d'Or (o SdOr) [Montserrat]. Revista.

Tele/Estel [Barcelona]. Revista.

El Temps [València]. Revista.

TORRES, Joaquim. «Les enquestes sociolingüístiques catalanes». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 1 (1974-1976 [1977]).

Treballs de Sociolingüística Catalana [València]. Revista. Òrgan del Grup Català de Sociolingüística.

TSC = *Treballs de Sociolingüística Catalana* [València].

V = València.

VALLVERDÚ, Francesc. «La normalització del català modern», *Treballs de Sociolingüística Catalana* [València], núm. 1 (1974-1976 [1977]).

La Vanguardia [Barcelona]. Diari.

VASSALLS, Gerard. «L'ús del català en la literatura científica». *Treballs de Sociolingüística Catalana* [València], núm. 1 (1974-1976 [1977]).

WEINREICH, Uriel. *Languages in contact: Findings and Problems*. Nova York, 1953.

Xaloc [Mèxic]. Revista.

Ya [Madrid]. Diari.